

KARMA TÜRK SEÇİM SİSTEMİ VE BAZI ÖNERİLER

Yrd. Doç. Dr. Yavuz ATAR (*)

I. GENEL OLARAK

Seçim sistemleri genel olarak iki ana tipe ayrılmaktadır. Bu ana tipler, istikrar ilkesine önem veren çoğunluk sistemleri ile eşitlik ve adalet ilkelerine dayanan nisbi temsil sistemleridir. Bu iki ana tipin kendi içlerinde çeşitli alt versiyonları bulunduğu gibi, bunlar dışın-da, çoğunluk ve nisbi temsile ait unsurların ya da her iki sistemde de bulunmayan tekniklerin (dar seçim çevreleri, seçim barajları, kontenjan adaylığı gibi) birleştirilmesi suretiyle sayısız seçim sis-temleri üretilebilmektedir ki, bunları ortak bir başlık altında "kar-ma sistemler" olarak kategorize etmek mümkündür (1). Lijphart'ın yaptığı ayrıma göre, çoğunlukçu demokrasinin tipik seçim sistemi çoğunluk (tek-isimli nisbi veya mutlak çoğunluk) sistemi iken, oy-daşmacı demokrasiler kural olarak nisbi temsil sistemini kullanır. Çoğunluk sistemleri, oyların nisbi ya da mutlak çoğunluğunu elde eden partilere parlamentoda artık temsil sağlayacak belli bölgeler-de yoğunlaşmamış olmaları durumunda, azınlıkların temsiline im-kan tanımaz. Buna karşılık nisbi temsil sistemleri, oyları sandalye-lere orantılı olarak dönüştürmek suretiyle küçük grupların temsili-ni sağlamaya çalışır. Öte yandan her seçim sisteminin farklı meka-nik ve siyasi sonuçları bulunmaktadır. Bir ülkede seçim sistemi ter-cihi yapılırken bütün bu faktörler dikkate alınmaktadır (2).

(*) S. Ü. Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

(1) Seçim sistemleri hakkında geniş bilgi için bkz. Teziç, Erdoğan, Anayasa Hukuku, İstanbul 1986, s. 283 - 314; Atar, Yavuz, Türkiye'de Seçim Sistem-lerinin Gelişimi ve Siyasi Hayat Üzerindeki Etkileri, (Yayınlanmamış Dok-tora Tezi, S. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü), Konya 1990, s. 37 - 89; Mac-kenzie, W. J. M., Free Elections, London 1967; Lakeman, Enid, How De-mocracies Vote: A Study of Electoral Systems, London 1970.

(2) Lijphart, Arend. Çağdaş Demokrasiler: Yirmibir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örneklere (Çevirenler: Ergun Özbudun ve Ersin Onulduran), Türk Demokrasi Vakfı ve Siyasi İlimler Derneği Ortak Yayını, s. 100; Özbudun, Ergun, Demokrasiye Geçiş Sürecin-de Anayasa Yapımı, Ankara 1993, s. 152; McWhinney, Edward, Constitu-tion - making: Principles, Process, Practice, Toronto 1981, s. 96 - 110.

Demokrasilere ve demokrasiye geçiş surecindeki ülkelere genel olarak baktığımızda, en yaygın olarak benimsenen seçim sisteminin nisbi temsil olduğunu görüyoruz. Gerçekten de, istikrarlı demokrasilerden Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, İzlanda, İsrail, Lüksenburg, Hollanda, Norveç, İsveç, İsviçre ve İrlanda (devredilebilir tek oy); Latin Amerika lkeleri; Doğu Avrupa lkelerinden Romanya, Polonya, Bulgaristan, Macaristan ve Çekoslovakya nisbi temsil sisteminin değişik türlerini benimsemişlerdir (3). Çoğunluk sisteminin nisbi ya da mutlak çoğunluk türünü benimseyen lkeler, ABD, İngiltere, Kanada, Fransa, Yeni Zelanda ve Avustralya'dır (4). Son olarak, Almanya, İtalya (5), İspanya, Portekiz, Yunanistan, Japonya (devredilmez tek oy) ve Türkiye'de ise, karma sistem olarak adlandırabileceğimiz birbirinden farklı seçim sistemleri kabul edilmiştir. Bu ülkelerin karma seçim sistemleri, basit çoğunluk ve nisbi temsilin birleştirilmesi (Almanya ve İtalya); seçim çevrelerinin kcltlmesi (İspanya ve Türkiye); yüksek barajların konulması (Yunanistan ve Türkiye) ya da kontenjan adaylığı uygulanması (Türkiye) gibi yöntemlerle üretilmiştir (6).

Çeşitli dönemlerde demokrasiye geçiş yapan Latin Amerika ve daha yeni olarak Doğu Avrupa ülkelerinden hiç birisinin Anglo-Amerikan modeli bir çoğunluk sistemini benimsememiş olması oldukça ilginçtir. Şartları diğer ülkelere göre daha özel olmakla birlikte, Güney Afrika Cumhuriyeti'nde de demokrasiye geçiş döneminde nisbi temsilin uygulandığını görmekteyiz. Bu ülkelerde demokrasiye geçişte ve bunun bir parçası olan yeni anayasaların yapımında, yoğunluğu ülkelere göre değişmekle birlikte, daha çok bir uzlaşma ve katılma eğilimi belirmiştir. Bu nedenle, gelecekteki oyunun kurallarını düzenleyen en önemli kurumlardan biri olan seçim sisteminin de, çoğulcu demokrasiye daha uygun olan nisbi temsil sistemi olması tercih edilmiş olabilir.

Türk siyasi hayatında 1961 Anayasası döneminin siyasi partiler

- (3) Bu ülkelerden, nisbi temsilin devredilebilir tek oy türünü kullanan İrlanda dışındakiler, değişik alt formullerle birlikte genellikle listeli nisbi temsili kabul etmiştir.
- (4) Bu lkelerden ABD, İngiltere, Kanada ve Yeni Zelanda, nisbi çoğunluk formülünü; Fransa, mutlak çoğunluk (iki - turlu sistem) sistemini; Avustralya ise, alternatif oy sistemini kullanmaktadır.
- (5) Uzun bir süre nisbi temsil sistemini kullanan İtalya, 1994 yılında Almanya'da uygulanan seçim sistemine benzer bir karma sistemi kabul etmiştir.
- (6) Bkz. zbudun, Ergun, Demokrasiye Geçiş Surecinde Anayasa Yapımı, Ankara 1993, s. 153 - 158; Lijphart, s. 101 Tablo 9/1; Teziç, Anayasa Hukuku, s. 283 - 314; Atar, s. 37 - 89.

ve seçim sistemi açısından da sona erdiren 12 Eylül 1980 askeri müdahalesinden sonra, yeniden demokrasiye geçiş anlamına gelen 1983 milletvekili genel seçimlerine kadar süren ara dönemde, konumuzla ilgili olarak yeni Anayasa (1982), Milletvekili Seçimi Kanunu ve Siyasi Partiler Kanunu yapılmıştır. 1982 Anayasası, Milletvekili Seçimi Kanunu ve Siyasi Partiler Kanunu, 1980 öncesi yürürlükte bulunan mevzuata nazaran oldukça farklı düzenlemeler getirmiştir.

1982 Anayasası, 1961 Anayasası gibi, seçimle ilgili bir takım temel prensipleri düzenlemiş, ancak seçim sisteminin belirlenmesini kanuna bırakmıştır. Anayasanın 67. maddesine göre, "Vatandaşlar kanunda gösterilen şartlara uygun olarak seçme, seçilme ve bağımsız olarak veya bir siyasi parti içinde siyasi faaliyette bulunma ve halkoylamasına katılma hakkına sahiptir (f. 1). Seçimler ve halkoylaması serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre yargı yönetim ve denetimi altında yapılır (f. 2). Ondokuz yaşını dolduran her Türk vatandaşı, seçme ve halkoylamasına katılma hakkına sahiptir (f. 3)". Bu maddenin devamında ise oy kullanma hakkının sınırları belirlenmiştir.

1982 Anayasası da, 1961 Anayasasına paralel olarak yaptığı bu düzenlemeleriyle, demokratik seçim ilkelerini benimsemiş olmaktadır. 1982 Anayasası, 1961 Anayasasından farklı olarak tek meclisli parlamento (m. 75) esasını benimsemiş, 450 milletvekilinden oluşan (7) TBMM seçimlerinin ise beş yılda bir yapılacağını (m. 77) öngörmüştür.

1982 Anayasasından sonra yeni bir Milletvekili Seçimi Kanunu hazırlanarak kabul edilmiş, buna karşın 1961 tarih ve 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun yürürlükte bırakılmıştır. Bu Kanunda da zaman içinde bazı değişiklikler yapılmış olmakla beraber, bunların çoğu seçimin olağan ve teknik konularına ilişkindir (8).

Milletvekillerinin seçimiyle ilgili esaslar ve seçim sistemi 13.6.1983 tarih ve 2839 sayılı yeni Milletvekili Seçimi Kanunu (9) ile düzenlenmiş bulunmaktadır. Bu kanun 1982 Anayasasını hazırlayan

(7) 1982 Anayasasında 400 olarak öngörülen TBMM üyelerinin sayısı, 1987 yılında 17.5.1987 tarih ve 3361 sayılı Kanunla (R.G. 18.5.1987, Sayı 19464 mükerrem) Anayasada yapılan bir değişiklikle 450'ye çıkarılmıştır.

(8) 1982 Anayasası Cumhuriyet Senatosuna yer vermeyerek, tek meclis sistemine dönmüştür. Böylece 1961 Anayasası dönemindeki Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Seçimi Kanunu da yürürlükten kalkmıştır.

(9) Bkz. R.G. 13.6.1983, Sayı 18076.

Kurucu Meclis tarafından kabul edilmiştir. 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu (MSK) da, ilke olarak nisbi temsilin d'Hondt usulünü benimsemiştir. (m. 2). Ancak, kabul edilen ilke nisbi temsil olmakla beraber, buna ikili bir baraj öngören düzenlemeler eklenmiştir. Bunlardan birincisi, ülke çapında kullanılan geçerli oyların yüzde 10'unu aşamayan siyasi partilerin milletvekili paylaşımına katılmamasını öngören "genel baraj" (m. 33), ikincisi de, bir seçim çevresinde kullanılan geçerli oy toplamının o çevreden seçilecek milletvekili sayısına bölünmesi ile elde edilen seçim çevresi sayısını (kotasını) aşamayan parti ve bağımsız adaylara o çevrede milletvekilliği verilmemesini öngören "seçim çevresi barajı"dır (m. 34, f. 2). Ayrıca kontenjan adayı gösterilen seçim çevrelerinde, d'Hondt yöntemine göre yapılacak olan bölme işlemi milletvekili sayısının "bir eksiği" ile yapılacaktır (m. 34, f. 3) (10) ki, bu da seçim çevresi barajını yükseltmektedir. Bütün bunlara ilâveten, seçim kanunlarında yapılan değişikliklerle, seçim çevreleri de son derece daraltılmıştır. Bu da seçim çevresi barajını iyice yükselten ve böylece küçük ve hatta orta boy partileri bile milletvekili paylaşımının dışında bırakan ayrı bir engelleyici unsurdur. Kontenjan adaylığı esası ise, Siyasi Partiler Kanunu ile öngörülmüştür. Bu hükme göre, "Siyasi partiler sadece altı veya daha fazla milletvekili çıkaracak illerin, 4, 5 ve 6 milletvekili çıkaracak seçim çevrelerinde birer kontenjan adayı gösterirler" (m. 38, f. 1).

Çift barajlı Türk seçim sisteminin bu genel esaslarına bakarak bu sistemin bir nisbi temsil mi, yoksa bir karma seçim sistemi mi olduğu tartışılması gereken bir konudur.

Doktrinde yazarların büyük çoğunluğu (11), bugünkü seçim sisteminin karma bir sistem olduğu görüşündedir. Buna karşılık seçim

(10) Bu hüküm Milletvekili Seçimi Kanununa 1987 yılında yapılan bir değişiklikle eklenmiştir.

(11) Teziç, Türk seçim sisteminin bir karma sistem olduğunu açıkça belirtmektedir. Bkz. Teziç, Anayasa Hukuku, s. 309; Bu konuda diğer yazarların görüşleri için ayrıca bkz. Araslı, Oya, Seçim Sistemi Kavramı ve Türkiye'de Uygulanan Seçim Sistemleri (1876 - 1987), Ankara 1989, s. 285; Daver'in değerlendirmelerinden, Yazar'ın, seçim sisteminin nisbi temsil olma vasfını kaybettiği şeklinde bir düşünceye sahip olduğu sonucu çıkmaktadır. Bkz. Daver, Bülent, "Seçim Sistemi ve Anayasa Yargısı", Anayasa Yargısı 5, Anayasa Mahkemesinin 26. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Sempozyumda Sunulan Bildiriler, Ankara 1989, s. 143 - 144; Ayrıca bkz. Özyörük, Mukbil, "Nisbi Temsil Çoğunluğa Dönüştürülmüş", Tercüman 15.12.1987; Kırca, Coşkun, "Azınlık Çoğunluk Olurken", Hürriyet 1.12.1987; Cıngı, Aydın, "Seçim Sistemimiz Üzerine Bir İnceleme", Cumhuriyet 24.3.1989; Türk, H. Sami, "Seçim Hukukumuz ve Sorunları", Cumhuriyet 20.9.1987, s. 10.

sisteminin esasının nisbi temsil olduğunu savunan yazarlar da vardır (12). Ancak, sistemin nisbi temsil olduğu yolundaki görüşü benimseyen yazarlar bile, seçim sisteminin sahip olduğu barajlar ve sisteme eklenen diğer yabancı unsurlar sebebiyle, seçim sistemini tam anlamıyla bir nisbi temsil olarak nitelendirememektedirler (13).

Gerçekten de, 2839 sayılı MSK ile getirilen çift barajlı seçim sisteminin klasik anlamda bir nisbi temsil olduğundan söz edilemez. Özellikle 1987 milletvekili seçiminin sonuçları, seçim sisteminin nisbi temsil olmadığını çok açık ve tartışmaya yer vermeyecek bir biçimde doğrulamıştır. Türk seçim sistemi nisbi temsilin d'Hondt yönteminden hareket etmekle beraber, sahip olduğu ülke çapındaki genel baraj, seçim çevrelerindeki çevre barajı ve bunlara eklenen kontenjan adaylığı uygulaması (14) sebebiyle, nisbi temsil ve çoğunluk sisteminin karışımından oluşan bir karma seçim sistemidir. Bunun yanı sıra, seçim kanunlarında yapılan bir dizi değişiklik, seçim çevrelerinin nisbi temsille bağdaşmayacak bir ölçüde daraltılması, seçim sistemini tipik bir karma sistem haline getirmiştir. Karma seçim sistemlerinin üretilmesinde kullanılan teknikler; seçim çevrelerinin yeniden düzenlenmesi, seçim barajları konulması, oyların sandalyelere dönüştürülmesi kurallarının değiştirilmesi (kontenjan adaylığı) gibi yöntemlerden oluşabilmektedir. Karma sisteme dönüştürülmek istenen seçim sistemi bir nisbi temsil ise, buna eklenecek yeni esaslar çoğunluk sisteminden; dönüştürülmek istenen çoğunluk sistemi ise bu defa da nisbi temsil sisteminin tekniklerinden yararlanır. Ya da her iki sistemde de olmayan yeni yöntem ve teknikler bulunabilir (15). Esası d'Hondtlu nisbi temsil olan Türk seçim

(12) Özbudun, Ergun, "Turkey", Myron Weiner and Ergun Özbudun, eds., *Competitive Elections in Developing Countries*, Washington 1987, s. 359; Gözübüyük, A. Şeref, *Anayasa Hukuku*, Ankara 1986, s. 173.

(13) Gözübüyük, s. 172 - 174; Özbudun, Ergun, "Seçim Sistemleri ve Demokrasi", *Bülten (Türk Demokrasi Vakfı Yayın Organı)*, Ocak 1988, s. 17. Özbudun, Türk seçim sisteminin nisbi temsil niteliğine işaret etmekle birlikte, kontenjan adayı gösterilen seçim çevreleri bakımından, çoğunluk sistemi ile nisbi temsilin birleştirilmesinden oluşan bir karma sistemin benimsendiğini kabul etmektedir (Bkz. Özbudun, Ergun, *Türk Anayasa Hukuku*, 3. Baskı, Ankara 1993, s. 237).

(14) Kontenjan adaylığı esasının uygulandığı seçim çevrelerinde, kontenjan adayının seçimi, tamamen dar bölgeyi çoğunluk sisteminin işleyişine benzemektedir.

(15) Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Atar, s. 78 - 89; Ayrıca bkz. Cotteret, Jean Marie ve Claude Emeri, *Seçim Sistemleri*, (Çeviren: Tanju Gökçül), İstanbul 1975, s. 79-87; Mackenzie, W.J.M., *Free Elections*, London 1958, s. 77-85; Lakeman, Enid, *How Democracies Vote: A Study of Majority and Proportional Electoral Systems*, London 1970, s. 195, 200 vd.; Türk, Seçim Hukukumuz ve Sorunları, *Cumhuriyet* 20.9.1987, s. 10.

sistemini karma bir sistem haline getirebilmek, daha doğrusu nisbi temsilin istenmeyen yönlerini, varılmak istenen amaç doğrultusunda değiştirebilmek için, çoğunluk sistemlerinin özelliğine benzeyen seçim çevrelerinin daraltılması ve kontenjan adaylığı gibi unsurların yanısıra, baraj konulması gibi ne çoğunluk ne de nisbi temsil sisteminin orijinal yapısında bulunmayan yöntemler de kullanılmıştır.

Türkiye'de 1980 öncesinde kullanılan nisbi temsilin barajsız d'Hondt sistemi, istikrarlı hükümetler çıkaramadığı gerekçesiyle eleştirilmiş, çözüm için yeni önerilerde bulunulmuştur. Doktrin, siyasi partiler, basın ve kamuoyu bu konuyu o dönemde zaman zaman gündeme getirmiştir (16). 12 Eylül'den sonra yeni Anayasa ve seçim kanunu hazırlanacağı zaman, aynı çevrelerce Anayasa ve seçim sistemi konusunda çeşitli taslak ve öneriler hazırlanarak Danışma Meclisi Anayasa Komisyonuna sunulmuştur (17). Üniversiteler, yüksek yargı organları, meslek kuruluşları ve sendikalarca önerilen seçim sistemleri arasında dar bölgeli çoğunluk, basit çoğunluk, nisbi temsil, barajlı d'Hondt, karma seçim sistemi, iki türlü çoğunluk gibi sistemler ve seçimlere ilişkin diğer konularda çeşitli görüşler ve öneriler yer almıştır (18). Ancak 1982 Anayasasını yapan Kurucu Meclis, seçim sisteminin sahip olduğu öneme rağmen, Anayasa Komisyonuna sunulmuş olan önerileri iyi bir şekilde değerlendirmeden (19), 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu ile çift barajlı d'Hondtlu nisbi temsil sistemini (karma sistem) kabul etmiştir. Çift barajlı seçim sisteminin kabulü konusunda, "ufak partilerin yasama meclisinde temsilini önlemek...", mahalli partilerin oyların dağılmasına sebep olmalarının engellenmesi" ve "parlamento faaliyetlerinde, hükümetlerin devamında istikrar sağlama" gibi gerekçelere dayanılmıştır (20).

(16) Bu dönemdeki tartışmalar ve seçim sistemi önerileri için bkz. Hürriyet Seçim Semineri, İstanbul 1972; Tercüman Anayasa ve Seçim Sistemi Semineri, İstanbul 1980; Türk, H. Sami, "Seçim Sisteminde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Öneriler", Türk Parlamentoculuğunun İlk Yüzyılı, Ankara 1978, s. 365-400; Türk, H. Sami, "Nasıl Bir Seçim Sistemi?", AÜHFTE., Cilt 36, Sayı 1 - 4, s. 39 - 82.

(17) Bkz. Gürbüz, Yaşar, Anayasa/Görüşler/Taslak, İstanbul 1982.

(18) Bu görüş ve öneriler için bkz. Gürbüz, s. 22, 49 - 51, 147, 172, 219, 277.

(19) Bkz. Türk, H. Sami, "Seçim Sisteminde Bölücülük Tartışması", AÜHFTE., Cilt 38, Sayı 1 - 4, s. 53 vd.

(20) Anayasa Komisyonu Raporu'nun konuya ilişkin bölümü şöyledir:

"Bilindiği ve yaşandığı gibi 12 Eylül öncesel, istikrarsız koalisyon hükümetleri devri olmuş ve yasama hayatında özellikle koalisyonların kurulması ve devamında üstünlü veren olaylara şahit olunmuştur.

2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu müteaddit defalar değişikliğe uğramıştır. 3270 sayılı kanunla yapılan değişiklikle kontenjan adaylığı esası getirilmiş (2839 sayılı kanun, m. 34), daha sonra da 3377, 3403, 3404 ve 3757 sayılı kanunlarla bazı değişiklikler yapılmıştır (21). Bugün yürürlükte bulunan karma Türk seçim sistemini incelerken, önce sistemin temelindeki d'Hondt usulünü, daha sonra da seçim sistemini karma sisteme dönüştüren genel baraj, seçim çevresi barajı, kontenjan adaylığı, kontenjan adayı gösterilen seçim çevrelerinde bir eksiği ile bölme ve seçim çevrelerinin daraltılması gibi düzenlemeleri ele alacağız.

II. KARMA TÜRK SEÇİM SİSTEMİNİN ESASLARI

A — D'Hondtlu Nisbi Temsil

Anayasa ile belli bir seçim sistemi öngörülmemekle, seçim sisteminin belirlenmesi, yasama organına bırakılmıştır. Böylece 1983 tarih ve 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu ile ilke olarak d'Hondtlu nisbi temsil sistemi kabul edilmiştir. 2839 sayılı MSK'nun "seçim sistemi ve usulü" başlığını taşıyan 2. maddesine göre, "Milletvekili seçimi tek derecedir. Seçim nisbi temsil sistemine göre, genel, eşit ve gizli oyla bütün yurtda aynı günde yargı yönetim ve denetimi altında yapılır".

Milletvekillerinin seçim çevrelerinde siyasi partiler ve varsa ba-

Bundan dolayı da yeni konacak seçim sisteminin her şeyden önce mümkün olduğu ölçüde istikrar sağlamaya elverişli olması fikri benimsenmiş; bu hedefe yönelik kurallar araştırılmıştır. Fakat aynı zamanda Anayasanın demokrasi düzenini, o düzenin içinde siyasi partilerin varlığını teminat altına alan ruhu da ihmal mümkün olmayan bir temel olarak göz önünde tutulmuştur.

Bu iki ilkedен hareketle çoğunluk sistemi ile nisbi temsil bir kere daha karşılaştırılmış ve nisbi temsilin d'Hondt sistemi benimsenmiştir. Ancak ufak partilerin yasama meclisinde temsilini önlemek için baraj konması gerekli görülmüş ve araştırmalardan sonra yurt genelinde yüzde on oranında bir baraj benimsenmiştir. Diğer taraftan illerden de geçerli oy sayısını, çıkması gereken milletvekili sayısına bölmekle elde edilen seçim sayısını aşamayan partilerin paylaşmaya katılmaması adalete uygun görülerek sisteme konulmuştur" (Bkz. Milletvekili Seçimi Kanunu Tasarısı ve Anayasa Komisyonu Raporu (1/672), Danışma Meclisi, S. Sayısı 386, s. 3).

- (21) Bu kanunlar için bkz. 28.3.1986 tarih ve 3270 sayılı Kanun (R.G. 15.4.1986, Sayı 19079); 23.5.1987 tarih ve 3377 sayılı Kanun (R.G. 3.6.1987, Sayı 19476); 10.9.1987 tarih ve 3403 sayılı Kanun, (R.G. 11.9.1987, Sayı 19571 mükerrem); 17.10.1987 tarih ve 3404 sayılı Kanun (R.G. 19.10.1987, Sayı 19609); 3757 sayılı Kanun (R.G. 26.8.1991, Sayı 20972).

ğimsiz adaylar arasında paylaştırılması ise, d'Hondt usulüne göre yapılacaktır. 2839 sayılı MSK'nun 34. maddesine göre (22) :

"... siyasi partilerin bir seçim çevresinde elde edecekleri milletvekili sayısı aşağıdaki şekilde hesaplanır :

Bir seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların toplamının, o çevreden çıkacak milletvekili sayısına bölünmesi ile elde edilecek sayıdan az oy alan siyasi partilere ve bağımsız adaylara milletvekilliği tahsis edilmez.

Seçime katılmış ve yukarıdaki fıkrada belirtilen seçim çevresi barajını aşmış olan siyasi partilerin ve bağımsız adayların adları alt alta ve aldıkları geçerli oy sayıları da hizalarına yazılır. Siyasi partilerin oy sayıları önce bire, sonra ikiye, sonra üçe... ilâ, o çevrenin çıkaracağı milletvekili sayısına ulaşıncaya kadar bölünür. Elde edilen paylar ile bağımsız adayların aldıkları oylar ayırım yapılmaksızın en büyükten en küçüğe doğru sıralanır. Seçim çevresinden çıkacak milletvekili sayısı kadar bu payların sahibi olan partilere ve bağımsız adaylara rakamların büyüklük sırasına göre milletvekillikleri tahsis olunur. Kontenjan adayı gösterilen seçim çevrelerinde, bu fıkraya göre yapılacak bölme işlemi ve milletvekili dağılımı, o seçim çevrelerinin çıkaracağı milletvekili sayısının bir eksiği ile yapılır".

Seçime katılan siyasi partilerden ve bağımsız adaylardan hiçbir çevre barajı sayısını aşamazsa, o zaman klasik d'Hondt sistemine göre, bu kez aynı işlem, o seçim çevresinde seçime katılan bütün partiler ve bağımsız adaylar için yapılır (m. 34, f. 5).

Örnek : Bir seçim çevresinde geçerli oy sayısı 200.000, seçilecek milletvekili sayısı 5 ve ülke genelindeki yüzde onluk barajı aşmış olan (A) partisi 86.000, (B) partisi 56.000, (C) partisi 38.000, (D) partisi 20.000 oy almış olsun. Buna göre bu seçim çevresinde çevre barajı $200.000 : 5 = 40.000$ olur. Bu durumda (C) ve (D) partisi seçim çevresi barajını aşamamış olduklarından, beş milletvekilliği (A) ve (B) partileri arasında şöyle paylaşılır :

Partiler	1. Bölme	2. Bölme	3. Bölme	4. Bölme	5. Bölme
A	86.000	43.000	28.866	21.500	17.200
B	56.000	28.000	18.666	14.000	11.200

(22) Bu maddeye (m. 34), 3270, 3403 sayılı kanunlarla eklemeler yapılmış ve madde son şeklini 3404 sayılı kanunla almıştır.

Büyükten başlayarak milletvekilliklerini dağıtırsak, 86.000 (A), 56.000 (B), 43.000 (A), 28.666 (A) ve 28.000 (B) şeklinde sonuçlanarak, (A) partisi toplam 3, (B) partisi de toplam 2 milletvekilliği kazanmış olur.

Nisbi temsil sistemi ülkemizde ilk defa 1961 Anayasası döneminde 306 sayılı MSK. ile kabul edilmiş ve bugüne kadar da uygulanarak son şeklini yürürlükteki 2839 sayılı MSK. ile almıştır. 1961'den bu yana benimsenmiş olan bu sistem sırasıyla, "barajlı d'Hondt", "milli bakiye", "barajsız d'Hondt" ve son olarak da "çift barajlı d'Hondt" yöntemiyle birlikte kullanılmıştır. Ayrıca 2839 sayılı MSK., kontenjan adaylığı, bir eksiği ile bölme ve seçim çevrelerinin daraltılması gibi düzenlemelerle, nisbi temsil sistemini, karma seçim sistemine dönüştürmüştür. Yine 2839 sayılı MSK. ile, 1980'e kadar uygulanmış olan "her ilin bir seçim çevresi sayılması" kuralı terk edilerek, belli esaslara göre iller içerisinde de ayrı ayrı daraltılmış seçim çevreleri oluşturulmuştur (m. 4, 15) (23). 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu "tercihli oy sistemi"ni kabul etmiş (m. 26, 28), ancak ilk milletvekili seçiminde tercih oyunun kullanılmayacağını öngörmüştür (Geçici m. 5). Daha sonra 1986 tarih ve 3270 sayılı kanunla Milletvekili Seçimi Kanununda yapılan değişiklikle tercih oyu sınırlı olarak yeniden düzenlenmiştir. Ancak ne var ki, 1987 tarih ve 3403 sayılı kanunla, 1987 seçimlerinde de tercih oyunun kullanılmayacağı belirtilmiştir. Sonuç itibarıyla Milletvekili Seçimi Kanunu ile kabul edilmiş olmasına rağmen, geçici hükümlerle, tercih oyunun 1983 ve 1987 seçimlerinde uygulanması engellenmiştir. Nihayet ilk defa 26.8.1991 tarih ve 3377 sayılı Kanun, 1991 milletvekili genel seçimlerinde tercihli oy kullanılmasını kabul etmiş ve seçimler bu şekilde yapılmıştır (24).

B — Seçim Sistemine "Karma" Özellik Veren Unsurlar

1 — Genel Baraj (Ülke Barajı)

Gerçekte, nisbi temsilin d'Hondt sistemi kendi yapısında taşıdığı seçim sayısı (barajı) sebebiyle küçük partilerin aleyhine işler. Büyük partilere ise, gerçek oy oranlarının üzerinde parlamentoda tem-

(23) Bu konuda bkz. Özbudun, Anayasa Hukuku, s. 239 - 240.

(24) 26.8.1991 tarih ve 3377 sayılı Kanun, tercihli oyun XIX. dönem milletvekili seçimlerinde uygulanma biçimini şu şekilde düzenlemiştir: "Partiler, her seçim çevresinde o çevrenin çıkaracağı milletvekili sayısının iki katı kadar aday gösterecekler ve parti adaylarının bir veya birkaçının aldığı tercihli oy sayısı partinin o seçim çevresinde aldığı tüm geçerli oyların %15'ini aştığı takdirde, parti listesindeki sıra değişmiş ve bu adaylar seçilmiş olacaktır" (Bu konuda bkz. Özbudun, Anayasa Hukuku, s. 343).

sil edilme imkanı sağlar. Buna rağmen nisbi temsilin d'Hondt sisteminde veya diğer formüllerinde, küçük partilerin de az çok temsil imkanı elde etmesi, genellikle hiç bir partinin parlamentoda çoğunluğu sağlayamamasına yol açar. Bu sebeple, nisbi temsilin bu sonuçlarını önlemeye yönelik bazı yöntemler kullanılır. Bu yöntemlerden birisi de, seçim sistemine bir baraj konulmasıdır. Baraj, bir partinin parlamentoda sandalye kazanabilmesi veya bir seçim çevresinden milletvekili çıkarabilmesi için elde edilmesi gerekli olan ve kanunla öngörülen "en az oy oranı" ya da "oy miktarı"dır (25). Buna göre yüzde oranlı ve basit seçim sayılı olmak üzere iki tür baraj vardır.

Baraj yönteminin kullanılmasında gözönünde tutulması gereken en önemli husus, barajın ölçüsü, yani demokratik seçim ilkelere uygunluğu sorunudur. O halde demokratik seçimin zorunlu şartlarını ortadan kaldıran ya da etkisiz hale getiren barajlar konulamaz.

2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu ülke genelinde yüzde oranlı, seçim çevrelerinde ise basit seçim sayılı baraj yöntemini kabul etmiştir. MSK'na göre, "Genel seçimlerde ülke genelinde, ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde, geçerli oyların yüzde on'unu geçemeyen partiler milletvekili çıkaramazlar. Bir siyasi parti listesinde yer almış bağımsız adayların seçilebilmesi de listesinde yer aldığı siyasi partinin ülke genelinde ve ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde yüzde onluk barajı aşması ile mümkündür" (m. 33, f. 1) (26).

Genel baraj sayısı, siyasi partilerin ülke çapında (27) elde ettiği geçerli oy toplamının, Türkiye genelindeki geçerli oy toplamına bölünmesi ile elde edilir (m. 33, f. 3). Genel barajı aşamayan siyasi partiler milletvekilliği elde edemeyeceklerinden, seçim çevrelerinde milletvekilliklerinin dağıtımı barajı aşamayan partilerin oyları dikkate alınmaksızın, barajı aşan partiler arasında yapılacaktır.

Örnek : Ülke genelinde 23.971.629 geçerli oyun kullanıldı-

(25) Türk, Seçim Hukukumuz, Cumhuriyet 18.9.1987, s. 10.

(26) Parti listesinde yer alacak bağımsız adaylarla ilgili hükümler Milletvekili Seçimi Kanununun 33. maddesine, 3377 sayılı kanunla sonradan eklenmiştir.

(27) Genel baraj sayısının hesaplanmasında esas alınan ülke çapındaki toplam geçerli oy sayısına ve partilerin aldığı geçerli oy sayılarına, gümrük kapılarında kullanılan geçerli oylar da dahil edilir. Yani gümrük kapılarında kullanılan geçerli oylar siyasi partilere dağıtıldıktan sonra genel baraj sayısı hesaplanır (298 sayılı Kanun, m. 94).

ğı 1987 seçimlerinde, partilerin Türkiye çapında elde ettikleri geçerli oy yüzdeleri şöyle gerçekleşmiştir (28) :

ANAP	8.704.335	% 36.31
SHP	5.931.000	24.75
DYP	4.587.082	19.14
DSP	2.044.576	8.53
RP	1.717.425	7.16
MÇP	701.538	2.93
IDP	196.272	0.82

Bu sonuçlara göre, seçime katılan partilerden DSP, RP, MÇP ve IDP yüzde on oranındaki genel barajı aşamadıklarından, seçim çevrelerindeki milletvekilliği paylaşımına yalnızca ANAP, SHP ve DYP katılacaktır. Nitekim 1987 seçimlerinde DSP, RP ve MÇP bazı seçim çevrelerinde çevre barajını aşmış olmalarına rağmen, ülke genelindeki yüzde onluk barajı aşamamalarından dolayı milletvekilliği elde edememişlerdir (29).

Ülke çapındaki genel barajın seçim sonuçları üzerindeki etkisi çeşitli faktörlere bağlıdır. Bunlar barajın oranı (yüksekliği), ülkedeki siyasi yapılaşma, seçime katılan parti sayısı ve oyların seçim çevreleri itibariyle dağılımı gibi bir takım faktörlerdir. Seçime katılan partilerin sayısı ve ülke genelindeki barajın oranı yükseldikçe, barajı aşamayan partilerin sayısı da doğru orantılı olarak artar (30).

Nisbi temsilin kabul edildiği diğer ülkelerde de çok az da olsa, ülke çapındaki genel baraj uygulamalarına yer verildiği görülmektedir. Türkiye'de bu nitelikte bir baraj ilk defa 2839 sayılı MSK ile getirilmiştir (31). Daha önce 1961-1980 döneminde seçim çevresi barajı ka-

(28) Bu veriler için bkz. R.G. 9.12.1987, Sayı 19659.

(29) Örneğin DSP Zonguldak 1. Bölgede, RP ise Diyarbakır 1. Bölge ve Şirte seçim çevresi barajını aşmıştır (Bkz. R.G. 9.12.1987, Sayı 19659).

(30) Türk, Seçim Hukukumuz, Cumhuriyet 18.9.1987, s. 10.

(31) 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu ile getirilen bu genel baraj, 1980'den önceki milletvekili seçimlerinde uygulanacak olsaydı ortaya çok ilginç sonuçlar çıkabilirdi. Örneğin, sekiz partinin katıldığı 5 Haziran 1977 seçimlerinde yüzde onluk genel baraj uygulansaydı, Millet Meclisinde yalnız iki büyük parti (AP %36.87 ve CHP %41.38) temsil edilir, diğer altı parti ise parlamento dışında kalırdı (Bu konuda benzer örnekler ve ayrıntılı bilgi için bkz. Türk, Seçim Hukukumuz, Cumhuriyet 18.9.1987, s. 10).

bul edilmiş, ancak Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir (32). Fakat Türkiye'de bugün yürürlükte bulunan yüzde 10'luk genel baraj oranı, diğer ülkelerdeki benzerlerine kıyasla oldukça yüksektir. Bu nitelikteki genel baraj Almanya'da yüzde 5, İsveç'te yüzde 4, Yunanistan'da yüzde 3, İsrail'de ise yüzde 1'dir. Bununla beraber Almanya'da milletvekillerinin yarısı tek isimli çoğunluk sistemine göre seçilmekte ve eğer bir parti bu sisteme göre en az 3 milletvekili çıkarırsa yüzde 5'lik baraja tâbi olmamaktadır. Ayrıca 1990 yılında Federal Almanya ile Doğu Almanya'nın birleşmesinden sonra yapılan ilk seçimlerden önce, seçim kanununda yapılan bir değişiklik ile Doğu Almanya seçim bölgesinde partilerin birleşik liste sunmalarına izin verilmiştir. Yine İsveç'te, bir parti en az yüzde 12 ay aldığı seçim çevrelerinde milletvekili paylaşımına katılabilmektedir (33).

Türkiye'de 2839 sayılı MSK. ile bu derece yüksek seçim barajları öngörülmesine rağmen, diğer ülkelerde görülen ve barajların olumsuz etkilerini kısmen telafi eden söz konusu düzenlemelere benzer hükümlere yer verilmemiş olması eleştirilere konu olmuştur (34).

Federal Almanya'da, bütün esnekliğine ve Türkiye'dekinden çok daha düşük olmasına rağmen, ülke genelindeki baraj hükümleri hakkında açılan iptal davalarında, yetkili yüksek mahkemeler ortaya koydukları çeşitli kısıtlar çerçevesinde baraj düzenlemelerini Anayasaya aykırı bulabilmişlerdir. Bu kararlara aşağıda ayrıntılı olarak değineceğiz.

Türkiye'de ise doktrin, siyasi partiler ve kamu oyu tarafından eleştirilmekle beraber, 1983 tarih ve 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu ile getirilen bu genel baraj hükmü hakkında, Anayasaya aykırılık iddiasıyla iptal davası açılmamıştır. Çünkü bu kanun Milli Güvenlik Konseyi döneminde çıkarılmış olup, Anayasanın geçici 15. maddesine göre, bu tür kanunlar hakkında Anayasaya aykırılık

(32) Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Atar, s. 141 - 145.

(33) Bkz. Türk, Seçim Hukukumuz, Cumhuriyet 18.9.1987, s. 10; Araslı, s. 279; Ayrıca bkz. Bogdanor, Vernon, "Introduction", Vernon Bogdanor and David Butler, eds., Democracy and Elections: Electoral System and their Political Consequences, Cambridge 1983, s. 15; Rose, Richard, "Elections and Electoral Systems: Choices and Alternatives", Vernon Bogdanor and David Butler, Democracy and Elections: Electoral Systems and their Political Consequences, Cambridge 1983, s. 38; Lijphart, s. 103; Daver, s. 143.

(34) Türk, Seçim Hukukumuz, Cumhuriyet 18.9.1987, s. 10; Araslı, s. 279; Daver, s. 143.

iddiasıyla dava açılmamaktadır (35). Bu durumda Kanunun bu düzenlemeleri, ancak yasama organınca kaldırılabilir ya da değiştirilebilir.

Ancak Anayasa Mahkemesi, 10.9.1987 tarih ve 3403 sayılı kanunun bazı maddelerinin iptali için açılan davada, bu kanunun 5. maddesi ile yeniden düzenlenen seçim çevresi barajı hakkında Anayasaya uygunluk kararı verirken, üstü kapalı olarak ülke çapındaki genel barajın da Anayasaya aykırı olmadığını ima etmiştir (36). Anayasa Mahkemesi, 298 sayılı kanunda değişiklik yapan 3270 sayılı kanunun 10 ve 33. maddelerinin seçim çevresi barajlarını yükselttiği için Anayasaya aykırı olduğu iddiasıyla açılan iptal davasında verdiği karar (37) ile, mahalli seçimlerde onda birlik baraj uygulamalı nisbi temsil sistemini öngören 1984 tarih ve 2972 sayılı kanunun 2 ve 23. maddelerinin Anayasaya aykırı olduğu iddiasıyla açılan iptal davasında vermiş olduğu kararda (38), Anayasaya aykırılık iddialarını reddetmiş; ayrıca kanun koyucunun istediği seçim sistemini benimseyebileceğinden bahisle, dolaylı olarak genel

(35) Özbudun, Seçim Sistemleri ve Demokrasi, s. 16; Tanör, Bülent, İki Anayasa 1961 - 1982, İstanbul 1986, s. 111 - 113; Milli Güvenlik Konseyi döneminde çıkarılan kanunların yargı denetimine konu olamayacağı hakkında ayrıca bkz. Özbudun, Anayasa Hukuku, s. 351 - 352; Anayasanın geçici 15. maddesi bir anayasa değişikliği ile yürürlükten kaldırılabilirse, bu takdirde, Milli Güvenlik Konseyi dönemi kanunları için itiraz yoluyla anayasa yargısı denetimi mekanizması işletilebilir. Ancak burada seçim kanunlarının itiraz yoluyla Anayasa Mahkemesine nasıl götürüleceği sorunu ortaya çıkmaktadır. Seçim uyumsuzluklarının görülmesi ve çözüme bağlanması görevi Anayasa (m. 79) ile Yüksek Seçim Kuruluna verilmiştir. Her ne kadar Yüksek Seçim Kurulu Anayasada yasama bölümünde düzenlenmiş ise de, doktrin (Bkz. Teziç, Anayasa Hukuku, s. 282) ve Anayasa Mahkemesi (Bkz. E. 1972/66; K. 1973/11; K.T. 6.3.1973, AMKD., Sayı 11, s. 126 - 179) tarafından bir yargı organı (mahkeme) olarak kabul edilmektedir. Bir yargı organı olarak seçim uyumsuzluklarını seçim kanunlarını uygulamak suretiyle hükme bağlayan Yüksek Seçim Kurulunda uyumsuzluğun görülmesi sırasında uygulanan seçim kanununun (örneğin, MSK'nun baraja ilişkin hükümlerinin) Anayasaya aykırı olduğu ileri sürülebilir ya da mahkemece re'sen nazara alınabilir. Yüksek Seçim Kurulu da bir yargı organı olarak, anayasaya aykırılık iddiasını Anayasa Mahkemesine götürebilir. Böylece seçim kanunlarının itiraz yoluyla anayasa yargısına tabi tutulması mümkün olabilecektir.

(36) E. 1987/23, K. 1987/27, K.T. 9.10.1987, R.G. 14.10.1987, Sayı 19604 s. 35 - 37.

(37) E. 1986/17, K. 1987/11, K.T. 22.5.1987, R.G. 18.9.1987, Sayı 19578.

(38) Anayasa Mahkemesine göre, "... geçerli oy toplamının onda birine tekabül eden sayının, partilerin ve bağımsız adayların oy sayısından ayrı ayrı çıkarılması eşitlik ilkesine ve de gerçekleşmiş iradeye aykırı sonuç doğurmamaktadır." Bkz. E. 1984/1, K. 1984/2, K.T. 1.3.1984, R.G. 1.5.1984, Sayı 19388, s. 2.

baraj öngören seçim sistemini Anayasaya uygun bulmuştur. Anayasa Mahkemesinin seçim sistemiyle ilgili bu kararlarının değerlendirilmesini, aşağıda seçim çevresi barajını incelerken yapacağız.

Federal Alman Anayasa Mahkemesi, baraj hükümleri nedeniyle önüne gelen anayasaya aykırılık iddialarını çok geniş bir şekilde inceleyerek, bu hükümlerin hangi hallerde anayasaya uygun olacağı (eşitlik ilkesi bakımından) hakkında yorumlar yapmış, bazı esaslar belirlemiş ve bu esaslar doğrultusunda bazı baraj hükümlerini anayasaya uygun bulurken, bazılarını da geçersiz saymıştır (39).

Federal Alman Anayasa Mahkemesi bir kararında anayasaya uygunluk bakımından seçim barajlarına ilişkin olarak şu kıstasları ortaya koymuştur :

“Seçim kanunlarına kısa bir bakış bize, küçük partilere karşı öngörülen seçim prosedürü önlemlerinin genel olarak caiz kabul edildiğini göstermektedir. Bunun dışında hemen hemen bütün Alman seçim kanunlarında, devlet politikası icabı milletvekilliğinin bütün eyalette oyların asgari bir yüzdeye erişmek kaydı ile verilmesi konusunda hukuki bir kanaat mevcuttur. Böyle bir sınırlayıcı koşulun kabulünde ve barajın oranının saptanmasında yasama organı karar yetkisini serbestçe kullanır. Federal Anayasa Mahkemesi, eşitlik prensibine seçim hukuku düzenlemesi meyanında getirilen hukuki sınırlamalara riayet edilip edilmediğini denetler. Bu denetleme için halihazırda seçim kanunlarından istihraç edilebilen genel hukuki kanaati ifade eden iki prensip mevcuttur :

i) Barajı yüzde 5'in üzerinde saptamayan seçim kanunları prensip olarak feshedilemez (iptal edilemez). Bunun için somut durumda böyle bir oranı caiz olmaktan çıkaran özel koşulların bulunması gerekir.

ii) Barajın, Almanya'da genel olarak kabul edilen yüzde 5 oranının üzerine çıkarılmasını haklı kılan çok özel, zorlayıcı sebeplerin bulunması gerekir” (40).

Mahkeme, önündeki somut bir davada ise şu görüşlere yer vermiştir: “Böyle bir partiyi küçük parti niteliğine

(39) Federal Alman Anayasa Mahkemesinin bu kararları için bkz. Arsava, Fünun, “Federal Alman Anayasa Mahkemesinin ve Bayera Anayasa Mahkemesinin Azınlık Partileri İçin Seçim Kanununda Öngörülen Baraj Hükümleri Hakkında Verdiği Kararlar”, AÜSBFD., cilt 41, Sayı 1-4, s. 153-219.

(40) BVGE Bd. 1, s. 208 vd. (Nakleden: Arsava, s. 189 - 190).

indirgeyen, yüzde 5'i aşan bir baraj nisbi dengeye iştirak için yegâne koşul teşkil ettiği takdirde caiz olamaz... halihazırdaki ilişkiler muvacehesinde, nisbi dengede siyasi partilerin ayrımı için bütün eyalete şamil olmak üzere mutlak yüzde 7.5'i aşan bir barajın talep edilmesi eşitlik prensibinin değiştirilmesi için caiz kabul edilen ölçüyü aşar" (41).

Federal Alman ve Bavyera Anayasa Mahkemelerinin yukarıda belirtilen kıstasları çerçevesinde, Türk seçim sistemindeki yüzde on'luk genel barajın, Anayasanın eşitlik ilkesi ve demokratik seçim ilkeleri karşısındaki durumu, acaba nasıl değerlendirilmelidir?

Kanaatimizce, Türk seçim sistemine eklenen söz konusu genel baraj hükmü, Anayasanın eşitlik ilkesine, seçimin serbestliği ilkesine, oyların eşit etkiye sahip olması kuralına ve siyasi partilerin demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları olduğunu belirten Anayasanın 68. maddesine uygun düşmemektedir. Federal Alman Anayasa Mahkemesinin de ortaya koymuş olduğu ölçütlere göre, yasama organı, seçim kanunlarını yaparken tamamen serbest değildir. Bu nitelikteki seçim barajlarının yüzde 5'i geçebilmesi için "muhik ve çok özel, zorlayıcı, objektif sebeplerin bulunması" gerekir. Bu objektif sebeplere örnek olarak, seçim sürecini lüzumsuz yere işgal eden çok küçük partilerin devreden çıkarılması amacı gösterilebilir. Federal Alman Anayasa Mahkemesine göre, seçimlerde doğrudan doğruya bir kaç milletvekili çıkaracak veya bazı seçim çevrelerinde yüzde 20 oranında oy elde edebilecek güçteki bir parti, bu nitelikteki küçük partiler arasında telâkki edilemez (42). Türkiye'de ise seçim sistemindeki yüzde onluk genel baraj vasıtasıyla, Federal Alman Anayasa Mahkemesinin kararında küçük parti olarak nitelendirilmeyen partinin gücüne (oy desteğine) oranla, daha büyük bir desteğe sahip olan çok sayıda parti elimine edilerek seçimlerde sonuç itibariyle yarışma dışında bırakılmaktadırlar. Bir çok Batı ülkesinde parlamentoda temsil edilen siyasi parti sayısı, Türkiye'ye göre oldukça yüksektir (43). Görüldüğü gibi demokratik

(41) Arsava, s. 191.

(42) Daver, s. 144.

(43) Örneğin, AT ülkelerinin parlamentolarını gözden geçirecek olursak, 1985 - 1987 arasında yapılan seçimler sonucunda; Belçika'da 12, Danimarka'da 9, Federal Almanya'da 5, Fransa'da 11, Hollanda'da 9, İngiltere'de 6, İrlanda'da 5, İspanya'da 8, İtalya'da 11, Portekiz'de 5, Yunanistan'da 4 parti parlamentoya girmiştir. Ayrıca bunların dışında küçük sağ ve sol gruplar ve bağımsızlar da bu parlamentoların bazılarında temsil edilme şansına sahip olmuştur. TBMM'nde ise 1987 seçimleri sonucunda sadece 3 parti

ülkelerde bütün siyasi partilerin parlamentoda temsili konusunda daha çok olumlu bir yaklaşım ve uygulama vardır. Bütün bu ölçüler ve demokratik ülkelerdeki uygulamalar çerçevesinde, yüzde on'luk genel barajın, Anayasaya ve demokratik seçim ilkelerine uygun düşebileceğini söylemek mümkün değildir. Çift barajlı seçim sisteminin uygulanması vasıtasıyla, gerçek anlamda küçük partilerin yanında, toplumda önemli bir desteğe sahip olan orta kuvvetteki partilerle bunları destekleyen geniş kitlelerin siyasi etkinliği tamamen yok edilmektedir. Bu seçmenlerin oyları etkisini kendi partisinde değil, tam tersine belki de hiç istemediği bir parti lehine göstererek, ona seçimlerde artık-temsil sağlamaktadır. Nitekim ülkemizde 1987 seçimleri sonucunda, yüzde on'luk genel baraj sebebiyle, toplam yüzde 19.4 (4.659.811) oranındaki bir seçmen kitlesinin oyları yok sayılmıştır. Böylece barajı aşan partiler için de en çok oy alan parti, aynı zamanda büyük bir artık-temsil elde etmiştir (44). 1991 milletvekili genel seçimlerinde ise, bazı partiler arasında seçim ittifakları oluşturulması ve oyların partiler arasında az çok dengeli

temsil imkanı elde etmiştir. Buna göre 1987 seçimlerinin sonuçları itibarıyla TBMM, AT parlamentoları karşısında "en az bölünmüş bir parlamento" niteliğine sahiptir (Bu konuda daha ayrıntılı veriler ve değerlendirmeler için bkz. Cingı, Aydın, "Seçim Sistemimiz Üzerine Bir İnceleme", Cumhuriyet 24.3.1989). Buna karşılık, 1991 milletvekili genel seçimleri sonucunda, oyların partiler arasında nisbeten dengeli dağılması ve bazı partiler arasında kurulan seçim ittifakları nedeniyle 5 partinin yüzde 10 barajını aşarak Meclise girdikleri görülmektedir (1991 milletvekili genel seçimlerinin sonuçları için bkz. R.G. 1.11.1991, Sayı 21038 mükerrer). Bugün TBMM'de çok sayıda partinin bulunması, seçim sisteminin değil, Parlamento içinde partilerin bölünmesi sonucunda ortaya çıkmış bir olgudur. TBMM'nin az bölünmüşlüğü, demokrasiye geçiş yapan Doğu Avrupa ülkelerinin parlamentolarıyla karşılaştırıldığında daha da belirginleşmektedir. Doğu Avrupa ülkelerinin çoğunda, genellikle nisbi temsil sistemine göre yapılan ilk yarışmacı seçimler sonucunda, bu ülkelerin parlamentolarına çok sayıda partinin girebildiğini görüyoruz (Bu konuda bkz. Özbudun, Ergun, Demokrasiye Geçiş Sürecinde Anayasa Yapımı, Ankara 1993, s. 155 - 158).

- (44) 1987 seçimlerinde yüzde 36.31 oranında oy alan ANAP Mecliste yüzde 64.9 oranında bir temsil imkanı elde etmiştir. Bu seçimlerde yüzde on'luk genel barajı aşamayan DSP, RP, MÇP ve İDP'nin oy toplamı yaklaşık yüzde 20 (4.659.811) olarak gerçekleşmiş, ancak baraj nedeniyle bu oyların Parlamentoda temsili mümkün olmamıştır. Seçime katılan diğer partilerden SHP, %24.75 oy oranıyla 99 sandalye (%22) elde ederken; DYP de, %19.14 oy oranıyla 59 sandalye (%13.1) kazanmıştır. Bu sonuçlarla Meclise girebilen partilerden ANAP yaklaşık %31 oranında çok aşırı bir artık-temsil elde ederken; SHP yaklaşık %3, DYP ise %6 oranında eksik-temsile maruz kalmıştır. ANAP'nin sağladığı artık-temsil oranının büyük kısmının Meclise giremeyen partilerin kaybindan kaynaklandığı anlaşılmaktadır (1987 milletvekili seçimi sonuçları için bkz. R.G. 9.12.1987, Sayı 19659).

dağılması nedeniyle, 1987 seçimlerinde görüldüğü ölçüde aşırı artık-temsil ortaya çıkmamıştır (45).

Türkiye'de bu baraj hükümlerinin kabul edilmesinin en önemli gerekçesi "ülkede istikrarlı hükümetler oluşmasını sağlamak" şeklinde ifade edilmiştir. Fakat şunu belirtmek gerekir ki, istikrar gerekçesiyle de olsa adalet ve eşitlik ilkelerinin ortadan kaldırılması demokratik seçim ilkeleriyle bağdaşmaz bir tutumdur. Barajsız bir nisbi temsil sisteminin, parlamentoda bir partiye çoğunluk sağlayamayacağı varsayımı genel bir geçerliğe sahip olmadığı gibi, istikrarlı hükümetin sadece tek parti çoğunluğuna dayalı kabinelerle gerçekleştirilebileceğini ileri sürmek de mümkün değildir. Türkiye gibi, yapısı itibarıyla oydaşmacı demokrasi modeline daha uygun, gelişmekte olan ve siyasi kültür bakımından da nisbi bir çeşitlilik arzeden bir ülke için gerçek anlamda istikrar ve toplumsal konsensus, sağlam temellere dayalı ve güçlü koalisyon hükümetleriyle daha iyi sağlanabilir. Bunun gerçekleştirilebilmesinde siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları olan siyasi partilere çok önemli roller ve büyük bir sorumluluk düşmektedir.

2 — Seçim Çevresi Barajı, Kontenjan Adaylığı ve Seçim Çevrelerinin Daraltılması

Türk seçim sistemini klasik d'Hondtlu nisbi temsil olmaktan çıkararak karma bir seçim sistemine dönüştüren diğer faktörler; seçim çevresi barajı, bazı seçim çevrelerinde geçerli olmak üzere öngörülen kontenjan adaylığı, kontenjan adayı gösterilen seçim çevrelerinde bir eksiği ile bölme ve nisbi temsil sisteminin esasına daha uygun olan geniş seçim çevrelerinin milletvekili sayısı 2 ilâ 6 arasında değişen seçim çevreleri şeklinde yeniden düzenlenerek daraltılmasıdır.

2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununa gelinceye kadar, Türkiye'de her il bir seçim çevresi olarak kabul edilmekteydi (46). 2839

(45) 1991 milletvekili genel seçimlerinde en yüksek oyu elde eden DYP, %27.03 oy oranıyla, Meclis'te 178 sandalye (%39.5); ANAP, %24.01 oy oranıyla, 115 sandalye (%25.5); SHP, %20.75 oy oranıyla, 88 sandalye (%19.5); RP, %16.88 oy oranıyla, 62 sandalye (%13.7); DSP, %10.75 oy oranıyla, 7 sandalye (yaklaşık %1.5) elde ederken, diğer partiler çok düşük oy oranlarıyla genel barajın çok gerisinde kalarak Meclise girememişlerdir. Görüldüğü gibi, seçimden en avantajlı çıkan parti %12 oranında artık-temsil sağlayan DYP iken; en zararlı çıkan parti, oylarının seçim çevrelerinde dengeli dağılması nedeniyle seçim çevresi barajlarını aşamayan ve yaklaşık %9 oranında eksik-temsile uğrayan DSP'dir (1991 milletvekili seçimi sonuçları için bkz. R.G. 1.11.1991; Sayı 21038 mükerrer).

(46) Özbudun, Anayasa Hukuku, s. 239.

sayılı MSK ise, bu esası terkederek, illeri de kendi içinde bir çok seçim çevresine ayırmıştır. Seçim çevreleri konusunda zamanla yeni düzenlemeler yapılmıştır. Her bir ilin toplam ne kadar milletvekili çıkaracağına dair esaslar ise MSK. ile ayrıca düzenlenmiş bulunmaktadır. Buna göre, altıdan fazla milletvekili çıkaran iller, birden fazla seçim çevresine ayrılmıştır. Bu durumda bir seçim çevresinin çıkaracağı en fazla milletvekili sayısı altı olmaktadır (47). Milletvekili sayısı altıdan fazla olan illerin seçim çevrelerine düşecek milletvekili sayısının hesabında, ilk altı çıktıktan sonra kalan rakamdan tekrar altı, mümkün olmadığı takdirde beş, dört..., ilâ çıkartılır. Bu hesaplamada bir seçim çevresine en az üç milletvekili düşecek şekilde işlem yapılacaktır. Milletvekili sayısı altıdan az olan iller bir seçim çevresi oluşturur. Seçim çevrelerinin belirlenmesinde, her il için nüfusuna bakılmaksızın önce birer milletvekili tahsis edilerek, nüfus esasının geri kalan milletvekillikleri için uygulanması, az nüfuslu küçük illeri çok nüfuslu büyük iller aleyhine yararlandırır niteliktedir (48).

Nisbi temsilin d'Hondt usulünde, geniş seçim çevreleri küçük partiler için daha elverişlidir. Çünkü küçük partiler, sınırları dar olan seçim çevrelerinde elde edecekleri düşük oranlardaki oylarını milletvekilliğine dönüştüremezler. Seçim çevresi büyüdükçe küçük partilerin oyları da bir araya toplanarak, milletvekilliği kazanacak miktara ulaşmaktadır. İşte 2839 sayılı MSK'nun amacı da, küçük ve hatta orta boy partileri (genel barajı geçebilmiş olan) elimine ederek büyük partilere avantaj sağlamak olduğundan, seçim çevrelerinin daraltılması yoluna gidilmiştir (49).

2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu, ülke çapındaki genel barajın dışında, daha önce de belirtildiği gibi, ayrıca bir de seçim çevresi barajı öngörmüştür. Seçim çevresi barajı, bir seçim çevresinde kullanılan geçerli oy toplamının o çevreden seçilecek milletvekili sayısına bölünmesi ile elde edilir. Kontenjan aday gösterilen seçim çevrelerinde, bu şekilde yapılacak bölme işlemi ve milletvekili dağılımı, o seçim çevrelerinin çıkaracağı milletvekili sayısının bir eksiği ile yapılır (m. 34).

2839 sayılı MSK müteaddit defalar değiştirilmiş ya da yeni hükümler eklenmiştir. MSK'nun ilk şekli, milletvekili sayısının hesa-

(47) Türk, Seçim Hukukumuz, s. 13; Arası, s. 168.

(48) Özbudun, Anayasa Hukuku, s. 240.

(49) 2839 sayılı MSK'nun bu düzenlemesiyle ilgili olarak tasarıda yer alan gerekçe bölümünde bu amaç açıklanmaktadır. Bkz. Danışma Meclisi, "Milletvekili Seçimi Kanunu Tasarısı" ve "Anayasa Komisyonu Raporu". (1/672), S. Sayısı 386, s. 13.

bında d'Hondt sistemini esas almakla beraber "genel baraj" ve seçim çevresi barajını da öngörmekteydi. Sonra 1986 tarih ve 3270 sayılı kanun ile yapılan değişiklik sonucunda her iki baraj korunmakla birlikte, ilaveten bazı seçim çevrelerinde çevre barajı yükseltilmiş ve zorunlu kontenjan esası benimsenmiştir. Böylece kontenjan adaylarının çoğunluk sistemine göre seçilmesi ve kontenjan adayı gösterilen seçim çevrelerinde çevre barajının hesaplanmasında bölme işleminin bir eksiği ile yapılması kabul edilmiştir.

Daha sonra 1987 tarih ve 3377 sayılı Kanunla, 2839 sayılı MSK'nun 34. maddesi yeniden değiştirilerek, "Kontenjan adayı gösterilen seçim çevrelerinde bölme işlemi bir eksiği ile yapılır", şeklindeki düzenleme madde metninden çıkarılmış, böylece bazı seçim çevreleri için barajın öbürlerine göre daha fazla yükseltilmesi esastan vazgeçilmiştir. 3377 sayılı Kanun, 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanununun 38. maddesini değiştirerek 4, 5 ve 6 milletvekili çıkaracak seçim çevrelerinde, siyasi partilerin birer kontenjan adayı göstereceğini kabul ederek önceden 34 olan kontenjan adayı sayısını 46'ya çıkarmıştır. Bu sayının artmasında, SPK'nun 38. maddesinde yapılan değişiklik kadar, milletvekili sayısının 450'ye çıkarılması da etkili olmuştur. 3377 sayılı Kanunla, 2839 sayılı MSK'nun 4. maddesinde yapılan değişiklikle de, milletvekili sayısı yediye kadar olan illerin bir seçim çevresi sayılması esası terkedilerek bu sayı altıya indirilmiştir. Bundan sonra da 10.9.1987 tarih ve 3403 sayılı kanunla yapılan değişiklikle, kontenjan adayı gösterilen altı ve daha fazla milletvekili çıkaracak illerin 4, 5 ve 6 milletvekili çıkaracak seçim çevrelerinin tümünde değil, sadece 6 milletvekili çıkaracak seçim çevrelerinde bir eksiği ile bölme işlemi yapılacağı öngörülmüştür. "Altı milletvekili çıkaracak seçim çevrelerinde bölme işlemi bir eksiği ile yapılır", şeklindeki bu son düzenleme hakkında Anayasaya aykırılık iddiasıyla iptal davası açılmış, ancak Anayasa Mahkemesi yaptığı inceleme sonunda bu hükmü, "altı milletvekili çıkaracak bütün seçim çevrelerinde uygulandığı için eşitlik ilkesini ihlal etmediği" gerekçesiyle Anayasaya uygun bulmuştur (50).

Anayasa Mahkemesinin bu düzenlemeyi Anayasaya uygun bulmasına rağmen, Yüksek Seçim Kurulu, kontenjan adaylığı müessesesinin seçim adaletine aykırı olduğu yolunda ifadeler kullandığı ve bir "yetki gaspı" oluşturan (51) kararıyla (52), kontenjan adaylığı

(50) E. 1987/23, K. 1987/27, K.T. 9.10.1987, R.G. 24.10.1987, Sayı 19604, s. 36 - 37.

(51) Bu konuda bkz. Yeni Forum, "Yüksek Seçim Kurulu Yetkisini Aştı", Cilt 8, Sayı 195, 15 Ekim 1987, s. 13 - 14; Araslı, Seçim, s. 294 - 297.

(52) R.G. 29.9.1987, Sayı 19589.

esasını köklü bir anlam değişikliğine uğratarak ilga etmiştir. Yüksek Seçim Kurulunun bu kararında, MSK'nun 34. maddesindeki kontenjan adaylığı, eski merkez adaylığı kavramına benzetilerek değişik bir şekilde yorumlanmıştır. YSK'na göre, kontenjan adayı gösterilen bir seçim çevresinde en çok oyu alan parti faziadan bir milletvekili alamayacak, bunun yerine sadece kontenjan adayı, partisinin listesinde birinci sıradaymış gibi işlem görecektir.

Yüksek Seçim Kurulunun bu kararından sonra çıkarılan 17.10.1987 tarih ve 3404 sayılı kanunla, 2839 sayılı MSK'nun 34. maddesine, "Kontenjan adayı gösterilen seçim çevrelerinde, bu fıkraya göre yapılacak bölme işlemi ve milletvekili dağılımı, o seçim çevrelerinin çıkaracağı milletvekili sayısının bir eksigi ile yapılır", hükmü eklenmiş (3404 sayılı Kanun, m. 1) ve konu açıklığa kavuşturulmuştur.

Bu seçişikliklerle Milletvekili Seçimi Kanunu, 1987 seçimlerinden önce nihai şeklini almış ve seçim çevresi barajları da alabildiğine yükselmiştir. Kontenjan adayı altı ve daha fazla milletvekili çıkaracak olan illerin 4, 5 ve 6 milletvekili çıkaracak seçim çevrelerinde gösterilecektir. Bütün bu düzenlemelere göre en düşük seçim çevresi barajı, beş ve altı milletvekili çıkaran seçim çevrelerinde olmak üzere yüzde 20 olmuştur (53).

Yüksek Seçim Kurulu tarafından son milletvekili genel seçimleri (1991 seçimleri) öncesine belirlenmiş olan seçim çevreleri, çevre barajı oranlarıyla (54) birlikte şöyledir (55) :

(53) 24.8.1991 tarih ve 3757 sayılı Kanunla yapılan bir değişikliğe göre de, sadece XIX. Dönem milletvekili genel seçimlerinde geçerli olmak üzere, seçim çevresi barajı, iki ve üç milletvekili çıkaracak seçim çevreleri ile kontenjan adayı gösterilen dört milletvekili çıkaracak seçim çevrelerinde %25, kontenjan adayı gösterilen beş milletvekili çıkaracak seçim çevrelerinde ise %20 olarak uygulanacaktır (Bu konuda bkz. Özbudun, Anayasa, s. 237).

(54) Ancak, 1991 seçimleri öncesinde getirilen bir hükümlerle, bu seçimlerde seçim çevresi barajının, iki ve üç milletvekili çıkaracak seçim çevreleri ile kontenjan adayı gösterilen dört milletvekili çıkaracak seçim çevrelerinde %25, kontenjan adayı gösterilen beş milletvekili çıkaracak seçim çevrelerinde ise %20 olarak uygulanması öngörülmüştür (Özbudun, Anayasa Hukuku, s. 237). Böylece normalde daha yüksek olması gereken seçim çevresi barajları bu seçimler için bir ölçüde düşürülmüştür. Dolayısıyla yukarıdaki tabloda belirtilen seçim çevresi barajları, 1991 seçimlerinde geçerli olan barajları değil, genel olarak Milletvekili Seçimi Kanunu hükümlerinin seçim çevreleri ve buralardan çıkacak milletvekili sayısı dikkate alınarak uygulanması suretiyle elde edilmiştir.

(55) Bu konudaki Yüksek Seçim Kurulu kararları için bkz. R.G. 4.8.1991, Sayı

Çevre Barajı Oranı	Seçim Çevresi Sayısı	Milletvekili Sayısı
% 50.0	8	2
% 33.3	37	3
% 25.0	17	4
% 20.0	15	5
% 20.0	30	6

Türkiye çapında 1991 seçimleri itibariyle 107 (56) olan bu seçim çevrelerinden 44 tanesinde kontenjan adayı (1987 seçimlerinde seçim çevrelerinin sayısı 104, kontenjan adaylığı esasına göre seçilenlerin sayısı ise 46 idi) gösterilmesi öngörülmüştür. Buna göre toplam 450 milletvekilinden 44 tanesi çoğunluk sistemine göre seçilmektedir. 2839 sayılı MSK'na göre, "Kontenjan adayı gösterilen seçim çevrelerinde, geçerli oyların en çoğunu almış olan siyasi partinin kontenjan adayı, seçim çevresi barajını aşmış olmasına bakılmaksızın milletvekilliğini kazanmış olur" (m. 34).

Seçim çevresi barajını aşmayan partiler, ülke genelindeki yüzde on'luk barajı aşmış olsalar bile, o çevredeki milletvekili paylaşımına katılamazlar. Bu çevrede seçime katılan bağımsız adaylar varsa, bunların seçilebilmesi için de, çevre barajını aşmış olmaları gerekir (MSK m. 34).

Seçim çevresi barajı nedeniyle iki, üç ve dört milletvekili çıkarılan küçük çevrelerde ilginç sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. İki milletvekili çıkaran seçim çevrelerinde, partilerin yüzde 50 oranındaki çevre barajını aşmaları gerekir. Üç milletvekili çıkaran seçim çevrelerinde, çevre barajı yüzde 33.3, dört milletvekili çıkaran çevrelerde yüzde 25, beş ve altı milletvekili çıkaran çevrelerde ise yüzde 20 olarak gerçekleşmektedir. Bu nedenle bir seçim çevresinde diğer partilerden bir veya iki oy fazla alan bir partinin bütün milletvekilliklerini alması muhtemeldir.

Örneğin; 90.000 geçerli oyun bulunduğu bir seçim çevresinde, iki milletvekili çıkacak olsa ve burada (A) partisi

- 20950; R.G. 5.9.1991, Sayı 20982; 1991 seçimlerinde geçerli olan seçim çevreleri, milletvekilli sayıları ve bu çevrelerde elde edilen seçim sonuçları için ayrıca bkz. R.G. 1.11.1991, Sayı 21038 mükerrer; 1987 milletvekili genel seçimlerinde ise, ülke toplam 104 seçim çevresine bölünmüş bulunmaktaydı. Bu seçimlerde oluşturulan seçim çevrelerinden 46 tanesinde kontenjan adaylığı esaslı uygulanmıştır (Bkz. R.G. 9.12.1987, Sayı 19659).
- (56) 1991 seçimlerinden sonra Ardahan ve Iğdır'ın il olmasıyla, 74 olan il sayısı 76'ya, 107 olan seçim çevrelerinin sayısı ise 109'a yükselmiştir. Buna göre bir sonraki (1996) milletvekili seçimleri 109 seçim çevresinde yapılacaktır.

45.001 oy, (B) partisi de 44.999 oy almış olsa, bu durumda arada iki oy gibi bir fark olmasına rağmen, iki milletvekilliğini de (A) partisi kazanacaktır. Aynı şekilde üç milletvekili çıkaracak bir seçim çevresinde, 150.000 geçerli oy kullanılmış olsa ve bu oyların 55.000'ini (A) partisi, 48.000'ini (B) partisi ve 47.000'ini de (C) partisi almış olsa, burada baraj 50.000 olacağı için (A) partisi üç milletvekilliğini de kazanırken (B) ve (C) partisi çok az farkla milletvekili kazanamamış olacaktırlar.

Görüldüğü gibi seçim sisteminin bu işleyiş şekli tıpkı listeli basit çoğunluk sistemi gibi sonuçlar doğurabilmektedir. Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere basit seçim sayılı baraj usulünde, küçük partiler için, büyük seçim çevreleri daha elverişlidir. Küçük seçim çevreleri ise, büyük partilere daha çok avantaj sağlar (57). Hatta en düşük seçim çevresi barajının yüzde 20 olduğu gözönünde tutulacak olursa, bir partinin ülke çapındaki yüzde on'luk genel barajı aşmasına rağmen hiç bir seçim çevresinde çevre barajlarını aşamamış olarak milletvekilliği kazanamaması da bu karma seçim sistemiyle mümkün hale gelmiştir. Nitekim 1991 seçimlerinde DSP'nin % 10.75 oy oranıyla sadece 7 milletvekili (yaklaşık % 1.5) elde etmesinin nedeni, bu partinin oylarının belli seçim çevrelerinde yoğunlaşmayıp, ülke genelinde bütün seçim çevrelerinde birbirine yakın oranlarda dağılmasıdır. Seçim çevrelerinde alınan oy oranlarının, ülke düzeyinde alınan oy oranına yakın olması seçim çevresi barajlarının aşılmasını sonucunu doğurmaktadır (58).

Seçim çevresi barajı ve kontenjan adaylığını bir örnekle açıklayalım (59) :

1987 seçimlerinde İstanbul ili 1 nolu seçim çevresinde :

Geçerli oy sayısı : 444.434

Çevrenin M.V. sayısı : 6

Çevre barajı sayısı : $444.434 : (6 - 1) = 88.886$ (% 20)

(57) Bu konuda daha ayrıntılı örnek ve açıklamalar için bkz. Türk, Seçim Hukukumuz, Cumhuriyet 19.9.1987, s. 13.

(58) DSP'nin 1991 seçimlerinde, seçim çevrelerinde aldığı oy oranları için bkz. R.G. 1.11.1991, Sayı 21038 mükerrer.

(59) Bu veriler 1987 milletvekili seçimi sonuçlarının yayınlandığı 9.12.1987 tarih ve 19859 sayılı Resmî Gazeteden alınmıştır; Başka örnekler için bkz. Arash, s. 286 - 287.

Geçerli oyların partilere ve bağımsız adaylara dağılımı :

ANAP	197.309
SHP	151.583
DYP	43.161
DSP	27.880
RP	18.947
MÇP	3.911
IDP	1.328

Bu seçim çevresinde yüzde 20 oranındaki baraj sayısını (60) karşılayan 88.886 oyu sadece ANAP ve SHP geçerek seçim çevresi barajını aşmışlardır. Öteki partiler ve bağımsızlar barajı aşamamıştır. Bu seçim çevresinde ANAP en fazla oyu alan parti olduğundan, bir milletvekilliğini kontenjandan alacaktır. Geriye kalan beş milletvekilliğinin barajı aşan bu iki parti (ANAP ve SHP) arasında paylaşılması ise klasik d'Hondt sistemine göre yapılacaktır :

Partiler	1. Bölme	2. Bölme	3. Bölme
ANAP	197.309	98.654	65.767
SHP	151.583	75.591	50.327

Buna göre rakamları büyükten küçüğe doğru sıraladığımızda 197.309 (ANAP), 151.583 (SHP), 98.654 (ANAP), 75.591 (SHP) ve 65.767 (ANAP) şeklinde dağıtılmak üzere, kalan beş milletvekilliğinden üçünü ANAP, ikisini de SHP alacaktır. Kesin sonuca göre bu çevrede toplam altı milletvekilliğinden (biri kontenjandan) dördü ANAP'nin, ikisi de SHP'nin olur. Seçime katılan partilerden DSP, RP, MÇP ve IDP bu seçim çevresinde barajı aşmış olsalardı bile, ülke çapındaki genel barajı aşamamış olmaları nedeniyle, milletvekilliği paylaşımına katılamayacaklardı. DYP

- (60) Seçim çevresi barajı hesaplanırken, gümrük kapılarında kullanılan geçerli oylar da dikkate alınacaktır. Buna göre, gümrük seçim sandıklarında kullanılan toplam geçerli oy sayısı, bütün seçim çevrelerinde kullanılan toplam geçerli oy sayısına bölünerek bulunacak oran dahilinde her bir seçim çevresinin oyu artırılacaktır. Böylece gümrük seçim sandıklarında kullanılan oylar, seçim çevrelerine oy oranlarına göre yansıtılmış olacaktır. Bu şekilde seçim çevrelerinde esas alınacak toplam geçerli oy sayısı belirlenecektir. Seçim çevrelerinde kullanılan toplam geçerli oy sayısı ile, bu şekilde hesaplanan toplam geçerli oy sayısı arasındaki fark, gümrük kapılarında kullanılan oylardaki hisseleri oranında partilere taksim edilecektir. Elde edilen sayı, partilerin o seçim çevrelerindeki geçerli oylarına eklenecektir (Bu konuda bkz. Araslı, s. 282).

ise genel barajı aşmakla beraber, bu çevrede barajı geçemediğinden, burada milletvekili çıkaramamaktadır.

10.9.1987 tarih ve 3403 sayılı kanunla, 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununun 34. maddesinin 3. fıkrasına eklenen "Altı milletvekili çıkaracak seçim çevrelerinde bölme işlemi bir eksiği ile yapılır", hükmü ve 3403 sayılı kanunun getirmiş olduğu diğer bazı yenilikler ve değişiklikler hakkında Anayasa Mahkemesinde iptal davası açılmıştır. Anayasa Mahkemesi, yukarıda sözünü ettiğimiz seçim çevresi barajı ve kontenjan adaylığı ile ilgili düzenleme bakımından yaptığı inceleme sonucunda Anayasaya aykırılık görmemiştir. Anayasa Mahkemesine göre :

"Gözetilmesi gereken husus, yasama organının seçimle oluşturulmasının yanında siyasal hakların tanınması ve kamusal yetkilerin Anayasa ile belirlenmiş sınırlar içinde kullanılmasıdır. Yasama organı, düzenleme yaparken, Anayasa ile kendisine tanınan sınırları aşmadıkça Anayasaya aykırılıktan söz edilemez. Anayasa, seçim sistemi ile ilgili bir açıklık taşımamakta, tercihi yasa koyucuya bırakmaktadır. Takdir yetkisine sahip olduğu bir konuda, Anayasa sınırlarını aşmadıkça, yasa koyucunun takdirini uygunlukla kullanmadığı ileri sürülemez. Sistemlerden birinin tercihi siyasi amaçla geniş ölçüde ilgilidir. Seçim yasaları siyasi tercihlerin somutlaşmış belgeleridir. Sistemlerden birisi hakkında 'iyi' ya da 'kötü' yargısına varmak uygunluk denetiminin amacı dışına çıkılmasına neden olur. Yasa koyucu bölme işlemlerindeki belirlemesi ile tercih ve takdirini güçlü ve büyük partilerden yana koyarken nisbi temsil sisteminin temelini oluşturan "adalet" ilkesi yerine, çoğunluk sisteminin dayandığı "istikrar" ilkesine ağırlık vermiş olsa da Anayasa ile güvence altına alınan ilkeleri çiğnemedikçe, herhangi birini seçebileceğinden, bir aykırılık doğmamaktadır. Dava konusu düzenlemenin demokratik devlet ilkesini, demokrasiyi ve demokratik toplum düzenini zedeleyen bir yönü bulunmamakta, bölme işlemi, parti ayrımı gözetilmeden uygulamaya konulmaktadır. Sınırlama sayılacak baraj sayısını yükseltmenin demokratik toplum düzeni gerekleriyle bağdaşmayan bir ölçüde olduğu söylenemez.

Yeni düzenleme ile bölme işlemi yapılacak seçim çevrelerinde bu işlemin uygulanmayacağı seçim çevrelerine göre barajı aşmak için daha çok seçmenin oyuna gereksin-

me olduğu, altı milletvekili çıkaracak seçim çevreleriyle öbürlerinin ayrı tutulduğu bir gerçekse de, bu uygulama altı milletvekili çıkaracak seçim çevrelerinin tümü için geçerli olup bunlar arasında bir ayırım yoktur. Aynı durumda olmayan seçim çevrelerinde ayrı uygulamanın eşitlik ilkesini zedelemesi söz konusu olamaz. Aynı durumda olanlar arasında ayrı, değişik bir uygulama düşünülmemiştir. İndirimin istikrar ilkesini ön planda tutan bir seçim sistemi içinde haklı bir nedene dayanmadığı savı paylaşılamaz. Seçmen grupları altı milletvekili çıkaracak seçim çevrelerine bağlı olarak ele alınırsa aralarındaki eşitlik bozulmaktadır. Anayasanın seçim sistemi konusunda siyasi tercihlere geçerlik tanınması karşısında da haklılık ya da haksızlık yargısal denetimin dışında kalan bir tartışma konusudur..." (61).

Anayasa Mahkemesi bu kararıyla, 1968 yılında vermiş olduğu, seçim çevresi barajının Anayasaya aykırı olduğu yolundaki kararından dönmüş ve Anayasa ile belli bir seçim sisteminin öngörülmemiş olması karşısında, yasama organı tarafından herhangi bir seçim sisteminin kabul edilmesinin Anayasaya aykırı olmayacağını belirtmiştir. Anayasa Mahkemesinin burada somut dava konusuna ilişkin olarak dayanmış olduğu gerekçelerden birisi de, seçim çevrelerindeki kontenjan uygulamasının altı milletvekili çıkaracak bütün seçim çevreleri için geçerli olduğu ve bir ayrıcalık gözetilmediğidir.

Özbudun'a göre, Anayasa Mahkemesinin kararı yerindedir. Çünkü, Anayasadaki "demokratik devlet" ilkesini, mutlaka nisbi temsil sistemiyle, hele onun en saf şekilleriyle zorunlu bir özdeşlik içinde görmek, hukukça savunulması mümkün olmayan bir görüştür. Demokrasi nisbi temsil sistemiyle olduğu kadar, çoğunluk sistemi ve nisbi temsille çoğunluk sisteminin arasında bir karma sistemle de bağdaşabilir. Örneğin, büyük partileri yararlandırıcı nitelikte bir nisbi temsil türünün kabul edilmesinde anayasaya aykırılık söz konusu olamaz (62).

Anayasa Mahkemesinin bu kararını değerlendirmeden önce

- (61) E. 1987/23, K. 1987/27, K.T. 9.10.1987, R.G. 14.10.1987, Sayı 19604, s. 36 - 37.
(62) Özbudun, Seçim Sistemleri ve Demokrasi, s. 16; Bu Anayasa Mahkemesi kararını, önseçim ve diğer dava konusu olan hükümler açısından değerlendiren bir inceleme için bkz. Erdoğan, Mustafa, "Anayasa Mahkemesinin İptal Kararına Bir Bakış", Yeni Forum, Cilt 8, Sayı 196, 1.11.1987, s. 40 - 42.

şu hususu hemen belirtmek gerekir ki, Mahkeme bu kararını verirken 1968 yılında vermiş olduğu (baraj hükmünü iptal eden) kararını şiddetle eleştiren doktrinin etkisinde kalmıştır. Gerçekten de, o dönemde birçok yazar, Anayasa Mahkemesinin önüne gelecek böyle bir olayda içtihadını değiştirmesi temennisinde bulunmuştur (63).

Anayasa ile belli bir seçim sisteminin kabul edilmeyerek bu işin yasama organına bırakılması ve yasama organının da bu yetkisini kullanarak herhangi bir seçim sistemini benimsemesi durumunda, hukuken bir şey söylemek mümkün değildir. Bu noktada Anayasa Mahkemesine katılmak gerekecektir. Ancak yasama organının bu takdir yetkisini kullanırken Anayasanın diğer ilke ve kurallarıyla bağlı olduğunu da unutmamak gerekir. Dava konusu olan düzenlemede yasama organı belli bir seçim sisteminin kabulü ile yetinmemiş, çeşitli seçim sistemlerinin bazı esaslarını alarak bunlara ayrıca kendisinin özel olarak belirlediği bazı hükümleri (barajlar ve kontenjan adaylığı) de eklemek suretiyle bir nevi karma seçim sistemi oluşturmuştur. Şu kadar ki, oluşturulan bu karma seçim sistemi, Almanya'da uygulanan ve 1994 yılında İtalya tarafından benimsenen karma seçim sistemlerindeki gibi, objektif bir amaca dayanmayıp, tamamen kısa vadeli özel amaçları sağlamaya yönelik, nisbi temsil sisteminin adalet ve eşitliğe dayalı orijinal niteliğini ortadan kaldıran bir özelliğe sahiptir. Oysa daha önceden üzerinde durulduğu üzere, karma seçim sistemleri daha çok, çoğunluk sisteminin adaletsiz sonuçlarını hafifletmek ya da saf nisbi temsili dengelemek için üretilir. Aşırıya kaçmamak şartıyla, nisbilik derecesi çok yüksek olan nisbi temsil sistemlerine (örneğin, Almanya, Hollanda ve İsrail'de uygulanan türden bir nisbi temsil) baraj hükümleri ya da nisbiliği azaltıcı başka unsurların katılması makul karşılanmaktadır. Buna karşılık bir seçim sisteminin nisbiliğini ölçsüz bir şekilde gayrimisbi bir hale getiren karma seçim sistemlerinin üretilmesi ise, demokratik seçim ilkelerini gözardı eden, demokratik olmayan bir yöntem olarak nitelendirilmektedir (64). Bu nedenle, yasama organının nisbi temsil sisteminin yapısına katmış olduğu bu özel düzenlemeler, yani barajlar, kontenjan adaylığı ve seçim çevrelerinin daraltılması, Anayasanın eşitlik ve adalet ilkele-ri ile demokratik seçimin temel prensiplerini önemli bir ölçüde ihlal etmektedir. Çünkü bu seçim sistemi, yapılan bir seçimde, sonuç

(63) Bu görüşler için bkz. Türk, H. S., "Seçim Sisteminde Değişiklik Yapılması-na İlişkin Öneriler", Türk Parlamentoculuğunun İlk Yüzyılı, Ankara 1987, s. 380.

(64) Bu konuda bkz. Mackenzie, Free Elections, s. 94.

itibariyle oyların en çoğunu alacak olan tek bir partiyi aşırı derecede faydalandırmakta, öteki bütün partileri ise oy oranları ile temsil edilme oranları arasındaki aşırı dengesizlik sebebiyle büyük bir adaletsizliğe maruz bırakmaktadır. Bir seçimde herhangi bir partinin oyların nisbi çoğunluğunu (salt çoğunluk değil) alması hemen hemen kesin bir sonuçtur. Diğer partiler ise mantıken, bu partinin altında olmak üzere değişik oranlarda oy alacaklardır. Burada denilebilir ki, oyların nisbi çoğunluğunu alan her parti aynı şansa sahiptir. O halde eşitlik söz konusudur. Ancak ilk bakışta seçime eşit şartlarda giriliyor olsa da sonuçta, bir parti dışında diğer bütün partiler olumsuz olarak etkilenecektir. Esasen böyle sonuç doğurması amaçlanmış ve kaçınılmaz olan bir seçim sistemi Anayasal eşitlik ilkesini zedeleyici nitelik taşır (65).

Burada şunu da belirtelim ki, Anayasa Mahkemesinin, doktrinde büyük çoğunluk tarafından eleştirilen 1968 tarihli kararına konu olan seçim çevresi barajı, 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu ile getirilen seçim çevresi barajı ve kontenjan adaylığı esasına nazaran, bu derece adaletsiz sonuçlar doğurabilecek nitelikte değildi. Anayasa Mahkemesi, yanlış olarak nitelenen eski içtihadını devam ettirmemek endişesiyle daha büyük bir yanlışlık yapmıştır.

III. SONUÇ VE ÖNERİLER

Daha önceki açıklamalarımızda 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu ve diğer mevzuat ile kabul edilen çift barajlı karma seçim sisteminin baraj ve kontenjan adaylığı esaslarının, Anayasanın eşitlik ilkesiyle bağdaşmadığını açıklamaya çalışmıştık. Muhtemelen, Anayasa Mahkemesi ve doktrinde bazı yazarların savunduğu gibi, genel olarak baraj hükümlerinin Anayasaya uygun bulunmuş olması halinde dahi, seçim sistemi üzerindeki tartışma sona ermiş sayılamaz. En azından bir sistemin demokratik değerlere, toplumun yapısına ve ülke ihtiyaçlarına uygunluğu (66) gene de tartışma konusu yapılabilir.

Özbudun'a göre, seçim sisteminin büyük partilere önemli ölçüde avantaj sağladığında kuşku yoktur. Ancak sorun, böyle bir sistemin demokratik ilkelere ve ülke menfaatlerine uygun olup olmadığıdır. Türk seçim sisteminin değerlendirilmesinde gözönünde tutulması gereken nokta, sistemin büyük partilere bir hayli avantaj sağlamasına rağmen, özünde nisbi temsil olma niteliğini koruduğu-

(65) Anayasa Mahkemesinin bu kararı hakkında eleştirici nitelikte bir değerlendirme için bkz. Araslı, s. 298 - 300.

(66) Özbudun, Seçim Sistemleri ve Demokrasi, s. 16.

dur. Bir çok demokratik ülkede, büyük partilere avantaj sağlayan usuller seçim sistemlerine konulmaktadır. Bunların demokratik ilkelere aykırı olduğu da ileri sürülmektedir. Bu nedenle, "Sonuç olarak, büyük partileri belli ölçüde yararlandırıcı ve belki de zaman içinde bir iki-parti sisteminin oluşmasını kolaylaştırıcı bir seçim sisteminin, Türk toplumunun sosyolojik gerçeklerine ters düşmediği, aksine Türk siyasal hayatında öteden beri gözlemlenen bir eğilimi güçlendirici nitelik taşıdığı söylenebilir" (67).

Türk'e göre ise, 12 Eylül 1980 döneminde hazırlanan ve bir partinin tek başına hükümet kurmasını kolaylaştırmak için bir dizi açık ve örtülü baraj getirmiş olan Türk seçim mevzuatı, arka arkaya yapılan çeşitli değişiklikler ile, nisbi temsil sistemlerinin ortak temel felsefesinden tam anlamıyla uzaklaştırılmış bulunmaktadır (68). Siyasi partilerin parlamentoda güçleri oranında temsilini sağlama-yı amaçlayan nisbi temsil düşüncesinden geride kalan, zaten bir bölümü kontenjan adaylığı ile çoğunluk partisine verilen milletvekiliklerinin, hemen hemen yalnız iki büyük parti arasında paylaşılması hesabında kullanılacak yozlaştırılmış bir d'Hondt sistemi-dir (69). Yürürlükteki seçim sistemi, seçim tekniğinin imkanları zorlanarak, küçük hatta orta boy partilerin oylarını budamaya yönelik çeşitli usuller, benzeri görülmemiş bir şekilde bir araya toplanarak, yalnız büyük partilerin yararına işleyecek bir duruma getirilmiştir. Böyle bir sistemin parlamentoda temsilcisz bırakacağı oyların oranı büyük boyutlarda gerçekleşebilir (70). Nitekim yürürlükteki karma seçim sisteminin sakıncaları, 1987 seçimlerinde bütün çıplaklığıyla ve adaletsiz şekliyle ortaya çıkmıştır.

Araslı'ya göre, çift barajlı d'Hondt sisteminin, seçim sonuçlarının ortaya koyduğu artık ve eksik temsilin boyutları karşısında, demokratik beklentileri karşıladığını söylemek mümkün değildir. Demokrasilerde her zaman, parlamentodaki sandalyelerin çoğunluğunu, oyların mutlak çoğunluğunu kazanan partiler elde etmezler, ancak Türk seçim sistemindeki artık - eksik temsil sonuçlarına da bu demokrasilerde fazlaca rastlanmamaktadır. 1980 öncesinin istikrarsızlığından kurtulmak istenirken, bu defa da temsil adaleti ortadan kaldırılmıştır. O halde hükümet istikrarını ve temsil adaletini, toplumun demokratik beklentilerine uygun bir oran içerisinde sağlayabilecek yeni bir seçim sisteminin kabul edilmesi gerekir. "Siyasi bö-

(67) Özbudun, Seçim Sistemleri ve Demokrasi, s. 17 - 19.

(68) Türk, Seçim Hukukumuz, Cumhuriyet 20.9.1987, s. 10.

(69) Türk, Seçim Hukukumuz, s. 10.

(70) Türk, Seçim Hukukumuz, s. 10.

lünüŖü ve dolayısıyla oy dağılımı, bir partinin parlamentoda mutlak çoğunluğa ulaşmasına yetmeyen toplumlarda, bu çoğunluğu yapay biçimde seçim sistemiyle oynamak suretiyle gerçekleŖtirmek yerine, koalisyon düşüncesine alıŖmak ve sağlıklı koalisyonların kurulması için çaba sarfetmek, daha uygun bir yaklaŖım olacaktır" (71).

Daver'e göre de, seçim sistemiyle getirilen yüksek barajlar, kontenjan adaylığı ve seçim çevrelerinin daraltılması gibi düzenlemeler, Batılı demokratik ülkelerin seçim sistemleri de gözönünde tutulduğunda, demokratik ilkelere uygun düşmemektedir. Bu seçim sistemiyle çözümlenmek istenen sorunların asıl kaynağı siyasal ortam ve siyasal kültürdedir. Bu sebeple seçim sistemi demokratik niteliklerinden uzaklaŖtırılmadan, sorunların çözümünü siyasal kültür ve eğitimde aramak gerekir (72).

Adaletsiz sonuçları nedeniyle, seçim sistemi, doktrin dıŖında, siyasi partiler ve kamuoyu gibi hemen hemen bütün çevrelerce de siddetle eleŖtirilmiŖtir (73).

Özyörük'ün de hakkı olarak belirttiği gibi, "... hesap oyunları ve hiç bir (demokratik) gerekçesi olmayan usullerle nisbi temsil çoğunluk usulüne dönuŖmüş..."tür (74). Hatta çoğunluk sistemlerinin bile, bu sistemden daha adil olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü çoğunluk sisteminde, en azından bir parti güçlü olduğu seçim çevrelerinde milletvekilliği kazanma şansına sahiptir. Karma Türk seçim sisteminde ise buna izin verilmemektedir.

Karma Türk seçim sisteminin yol açtığı ve daha da açacağı haksızlık ve sakıncaların, Türk toplumunda uzun yıllar boyunca nisbi temsil sistemiyle yerleŖmiŖ bulunan seçim adaleti duygusunu büyük ölçüde zedeleyeceğinden de Ŗüphe etmemek mümkün değildir. Türkiye'de özellikle 1950-1960 ve 1961-1980 devrelerinde edinilen tec-

(71) Bkz. Araslı, s. 304 - 305.

(72) Bkz. Daver, s. 142 - 147.

(73) Bkz. Hürriyet 30.11.1987; Milliyet 30.11.1987; Tercüman 30.11.1987; Dönemin ANAP genel baŖkanı ve BaŖbakan Turgut Özal ise, öteki parti liderlerinin seçim sistemi ve seçim sonuçları hakkındaki bu eleŖtirilerine karŖı, Anayasa Mahkemesinin yukarıda zikrettiğimiz kararındaki eŖitlik anlayıŖına benzer Ŗekilde, Ŗu cevabı vermiŖtir: "Siz benim kadar oy alsaydınız, siz çıkarsaydınız bu kadar milletvekillini. Seçim sistemini deęiŖtirmeyi düşünmüyoruz" (Bkz. Hürriyet 11.12.1987).

(74) Bkz. Özyörük, Nisbi Temsil, Tercüman 15.12.1987.

rübelerin ışığı altında bir yandan istikrarlı hükümetler (75) kurulabilmesini kolaylaştıracak, ama öbür taraftan da toplumdaki sosyal bölünmeleri yansıtan farklı siyasi eğilim ve görüşlerin parlamentoda, en azından adalet duygusunu zedelemeyecek bir oranda temsiline imkan verecek; iyi bir seçim sisteminin dayanması gereken yarar ve adalet ilkelerini yeni bir sentez ve makul bir denge içinde birleştirecek bir seçim sisteminin oluşturulması (76), Türk siyasi hayatının önemli bir sorunu olarak kabul edilmelidir. 1991 milletvekili seçimi sonuçları, yürürlükteki karma seçim sisteminin, bu sistemin getirilmesindeki temel amaç olan tek parti hükümetlerinin gerektirdiği parlamento çoğunluğunu da her zaman garanti etmediğini göstermiştir. Bu durumda ise, mevcut seçim sistemi nisbi temsiline adalet ve eşitlik ilkelerine dayanmamasına karşılık, çoğunluk sisteminin istikrar prensibini de gerçekleştirememektedir. 1987 ve 1991 milletvekili seçimleri ile açıkça anlaşılmıştır ki, yürürlükteki karma seçim sistemi, ne sonuç doğuracağı ve kime ne yarar sağlayacağı kestirilemeyen bir şans oyununa dönüşmüş bulunmaktadır.

Sonuç olarak demokratik ilkelere ve çoğulcu toplum yapısına uygun; gelişmekte olan bir ülkenin ihtiyacı olan toplumsal konsensusu ve toplumdaki temel siyasi eğilimler arasında asgari bir uzlaşmayı sağlamaya elverişli bir seçim sisteminin hazırlanarak kabul edilmesi amaçlanmalıdır. Seçim sürecini gereksiz yere işgal eden ve toplumda son derece az desteği bulunan çok küçük partilerin elimine edilmesini sağlayacak nitelikte, örneğin yüzde 3 ilâ 5 arasında değişen bir genel barajla takviye edilmiş bir nisbi temsil sisteminin kabul edilmesi uygun olabilir. Özellikle yürürlükteki seçim sisteminin taşıdığı yüksek ülke barajı yüzde 3 ilâ 5 arasına çekilmeli, seçim çevresi barajları, kontenjan adaylığı tamamen kaldırılmalı ve

(75) İstikrarlı hükümet kavramından zorunlu olarak bir partinin tek başına iktidar olmasını anlamamak gerekir. Bir kaç uyumlu partinin (geçmişteki bazı olumsuz tecrübelerle rağmen) koalisyonu ile de pekâla istikrarlı hükümetler kurulması mümkündür. Bazı Avrupa ülkelerinde bunun örnekleri mevcuttur. Koalisyon hükümetleriyle istikrar sağlanması temelde bir siyasi kültür sorunudur.

(76) Türk, Seçim Hukukumuz, Cumhuriyet 20.9.1987, s. 10; Bu yazarın önerdiği "klasik d'Hondt sisteminde yarımşar aralı aritmetik dizi ile bölme" yöntemine göre, "Bir seçim çevresindeki milletvekillerinin partilere dağıtımı için, her partinin aldığı oy 1'e, 2'ye, 3'e değil, 1'e, 1.5'a, 2'ye, 2.5'a... bölünebilir." Bu yöntem büyük partilere daha fazla avantaj sağlayacağı için, klasik d'Hondt sisteminin ortaya çıkaracağı aşırı oy dağılımı ve dolayısıyla hükümet istikrarsızlıkları önlenebilecek, bu arada temsil adaleti de korunmuş olacaktır (H. S. Türk tarafından önerilen bu yöntemin ayrıntıları için bkz. Türk, "Nasıl Bir Seçim Sistemi", AHFD, 1979, Cilt 36, Sayı 1 - 4, s. 58 - 62).

nisbi temsilin yapısına uymayan dar seçim çevreleri yerine geniş seçim çevreleri kabul edilmelidir. Burada bir noktayı açık bir şekilde vurgulamak gerekir ki, ülkemizin ulaşabildiği siyasi gelişme ve siyasi kültür düzeyi gözönünde tutulduğunda, yukarıda belirtilen özelliklere sahip demokratik bir seçim sisteminin kabul edilmesi halinde, her ne kadar demokratik ülkelerde uygulamasına pek rastlanmamakla beraber, bunun anayasal güvenceye kavuşturulması yerinde olur. Modern anayasalarla karşılaştırıldığında son derece uzun olan ve anayasal sorunlar dışında bir çok konuda oldukça ayrıntılı düzenlemeler içeren Türk Anayasasında, G. Burdeau tarafından "uygulamada devletin tek ve gerçek anayasası" olarak nitelenen, seçim sistemine de yer verilmesi (77) yadırganacak bir durum olarak düşünülmemelidir (78). Demokratik ülkelerdeki aksine, seçim sistemi üzerinde hemen hemen her dönemde ortaya çıkan suistimaller ve ülke gündemini işgal eden tartışmalar gözönünde tutulduğunda, Türk demokrasisinin gelişmesi ve çoğulcu toplum yapısının korunması açısından bunu bir zorunluluk olarak görmek de mümkündür. Seçim sisteminin kanunlara bırakılması siyasi gerçeklikte, iktidardaki siyasi partiye bırakılması anlamına gelir. Demokrasilerde seçim, partiler arasında bir yarışmadır; seçim sistemi

(77) Bununla beraber, seçim sisteminin türü ve temel ilkeler anayasada yer aldıktan sonra, diğer bütün hususlar seçim kanunlarına bırakılmalıdır. Böylece anayasanın gereksiz ayrıntılarıyla uzaması da önlenmiş olacaktır.

(78) Aynı görüş için bkz. Araslı, s. 309; Buna karşılık bazı yazarlar, seçim sisteminin anayasada yer almaması düşüncesindedirler. Bu görüşü savunan yazarlardan Vedel'e göre, seçim sistemini anayasaya koymanın faydası, yerleşmiş demokrasilerde tartışılmış olmakla beraber, kısa bir demokrasi geleneği olan ülkeler için, seçim sisteminin anayasaya konulması doğru olmaz. Çünkü, belli bir ülkede belli bir zamanda bir sistemin veya ötekini dönemselsel ve yapısal sonuçlarını öngörmek imkansızdır. Dolayısıyla, mevcut sistemin "ters ve umulmadık" etkilerini süratle düzeltme imkanını açık tutmak, hiç değilse makul bir deneme için seçim sistemini normal yasama organına bırakmak gerekir (Vedel, Georges, "Temel Hukuki Seçenekler", BDT Ülkelerinde Demokrasiye Geçiş ve Anayasa Yapımı (Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu - Türk Demokrasi Vakfı, Ankara 1993, s. 88). Ancak, Vedel'in düşüncesinin aksine, özellikle demokrasiye geçiş yapan ülkelerde, şu ya da bu şekilde iktidarı ele geçiren bir çoğunluğun seçim sistemine ilişkin kuralları istediği gibi değiştirerek, çoğulcu yarışmayı engellemesi tehlikesi ortaya çıkabilir. İleride seçim sisteminde değişiklik yapmak gerekirse, bunu da, başlangıçta seçim sistemini belirleyerek anayasaya koyan siyasal güçler birlikte yapmalıdırlar. Seçim sisteminde değişiklik yapacak çoğunluk sağlanamazsa, bu demektir ki, mevcut sistem üzerindeki başlangıçtaki uzlaşma devam etmektedir. O halde değiştirilmesi doğru değil demektir. Tekrar belirtelim ki, seçim sisteminin anayasaya konulması, bunun, bütün siyasal güçlerin katıldığı ve üzerinde uzlaştığı bir seçim sistemi olması halinde düşünülmemelidir.

ise, bu yarışmaya uygulanacak yöntem ve kuralları ifade eder. Bir yarışmanın kurallarını, yarışmacılardan sadece birisi belirliyorsa, artık onun eşit, âdil ve demokratik olduğunu söylemek son derece zorlaşır.